

Nationella spannmålsstrategin 2006–2015

Nationella spannmålsstrategin 2006–2015

Jord- och skogsbruksministeriet 10/2006

Publikationens namn:
Nationella spannmålsstrategin 2006–2015

Utgivare:
Jord- och skogsbruksministeriet

Bild:
Suomen Viljava, Brödinformationen, Csaba Jansik

ISBN 952-000-000-0
ISSN 0000-0000

Grafisk formgivning:
Z Design Oy

Layout:
Vammalan Kirjapaino Oy

Tryckeri:
Vammalan Kirjapaino Oy, 2006

Innehåll

Förord	5
1 Inledning	6
2 Förändringar i spannmålssektorns omvärld	7
2.1 Världsmarknaden	7
2.2 WTO	7
2.3 EU:s spannmålspolitik	8
2.4 Spannmålssektorn i närområdena	8
2.5 Nationell politik	8
3 Finlands spannmålskedja – från konsumtion till spannmålshandel	9
3.1 Konsumtion	9
3.2 Minuthandeln	11
3.3 Industrigrenarna i översikt	11
3.3.1 Bageri-kvarnindustrin	11
3.3.2 Kött-foder	11
3.3.3 Ägg-foder	12
3.3.4 Mejeri-foder	12
3.3.5 Bryggeri-malt	12
3.3.6 Alkohol-etanol-stärkelse	12
3.3.7 Växtolja-proteinfoder	13
3.4 Marknadsföring av spannmål	13
3.4.1 Spannmålshandelns roll	13
3.4.2 Konsumtionsträmjande, produktifiering	13
3.4.3 Forskningsverksamhet	14
4 Spannmålsbalanser – användnings och utbud 1995–2015	15
4.1 Grundscenariot	15
4.1.1 Vete	16
4.1.2 Korn	16
4.1.3 Havre	16
4.1.4 Råg	16
4.1.5 Oljeväxter	17
4.2 Bioenergiscenariot	17
4.1.2 Korn	17
4.2.2 Oljeväxter	18
5 Finlands spannmålskedja – från spannmålsproduktion till insatser	19
5.1 Spannmålsproduktionen	19
5.1.1 Spannmålsproduktionens lönsamhet	19
5.1.2 Ekologisk produktion	20
5.2 Produktionsinsatser	20
6 Internationell jämförelse	22
7 Fyrfältsanalys av den finländska spannmålskedjan	23
8 Slutsatser	24
8.1 Tillfredsställande av konsumenternas behov på ett hållbart och långsiktigt sätt	24
8.2 Utveckling av kvalitetskedjan med hjälp av innovativ produktifiering och marknadsföring	24
8.3 En enhetligt och fungerande spannmålskedja där alla delar fungerar på ett lönsamt och marknadsorienterat sätt i inbördes växelverkan	26
8.3.1 Den industri som använder spannmålen bör vara konkurrenskraftig	26
8.3.2 Genom utveckling av spannmålshandelns metoder skapas ett mervärde för spannmålskedjan	27
8.3.3 Spannmålsodlingen bör vara lönsam för jordbrukaren	28
8.4 Förutseende av förändringen med hänsyn till jordbrukspolitiken och omvärlden	28
8.5 Utnyttjande av spannmålens mångsidiga användningsmöjligheter	30
Litteraturliste	32
Bilagor	33
Sammanfattning	44

Förord

Anpassningen till den utvidgade Europeiska Unionen och förändringarna inom jordbrukspolitiken och spannmålsmarknaden har lyft fram behovet och betydelsen av en nationell strategi. Östersjöområdet, dit också Ryssland räknas, utgör idag hemmamarknad för många av spannmålsbranschens aktörer. För att klara sig här krävs att alla aktörer i spannmålskedjan har både rätt attityd och goda strategiska insikter.

Vid jord- och skogsbruksministeriet har man redan i flera år arbetat på att utarbeta en spannmålsstrategi. Det föregående strategi-programmet upphörde år 2005. Den strategi vi nu lägger fram gäller för år 2006-2015. Strategin har utarbetats som ett samarbete mellan ministeriet och Spannmålsbranschens samarbetsgrupp med en nära koppling till arbetet för den nationella kvalitetsstrategin.

Den nationella spannmålsstrategin har förberetts av en arbetsgrupp bestående av centrala aktörer inom spannmålskedjan. Man har fått in utlåtanden och värdefulla kommentarer från många experter vid jord- och skogsbruksministeriet och andra instanser. Vi har i rapporten strävat efter att beakta alla dessa utlåtanden. Strategin har dessutom beretts av en mindre grupp bestående av spannmålsombudet Minna Oravuo från Centalförbundet för lant- och skogsbruksproducenter, direktör Pasi Lähdetie från Livsmedelsindustriens förbund samt överinspektörerna Birgitta Vainio-Mattila och Jukka Virolainen från Jord- och skogsbruksministeriets marknadspolitiska enhet. I den större strategigruppen ingick förutom de ovannämnda också jordbrukare Timo Jaakkola som representerade spannmålsproducenterna, forsknings- och utvecklingschef Raimo Kauppila och kommunikationschef Seija Luomanperä från Kemira GrowHow, professor Jyrki Niemi och professor Pirjo Peltonen-Sainio från Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi, direktör Mika Väyrynen från Bageriförbundet, verksamhetsledare Ulla Rauramo från Brödinformationen, direktör Pauli Räty från Avena Nordic Grain, direktör Jussi Pietilä från Företagarnas lantbruk, forskare Anneli Partala från TIKE samt lantbruksrådet Kirsi Heinonen, koordinator Päivi Tähtinen och planerare Merja Virta från jord- och skogsbruksministeriet. Som ordförande för båda arbetsgrupperna har fungerat handelsrådet Seppo Koivula från jord- och skogsbruksministeriet.

För utarbetandet av strategin engagerades äldre forskare Csaba Jansik vid Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi. Han har under ledning av professor Niemi svarat för en stor del av den praktiska beredningen, innehållet och han har också skrivit rapporten. Vid beredningen av strategin har man också fått värdefull experthjälp av professor Arto Lahti från Helsingin Kauppakorkeakoulu. Den nationella spannmålsstrategin kommer senare att kompletteras med en strategisk utvärdering av spannmålshandeln i de tre baltiska länderna och de övriga länderna i Östersjöområdet.

För uppföljningen och förverkligandet av strategin ansvarar Spannmålsbranschens samarbetsgrupp.

Jag vill rikta ett varmt tack till alla som deltagit vid utarbetandet av strategin och hoppas att strategin också skall kunna förverkligas i samma konstruktiva anda som rått vid beredningen.

Helsingfors 17.8.2006

Ilkka Ruska
överdirektör

1 Inledning

Omvärlden för den finländska spannmålssektorn har under de senaste åren genomgått en brytningsperiod, och betydande förändringar är att vänta också under de följande tio åren. Då EU:s och den nationella politiken och det internationella handelsystemet förändras kommer marknaden och konsumenternas beslut att bli avgörande för spannmålssektorns framgång. Den förändrade marknadssituationen i våra närområden liksom användningen av spannmål som bioenergi skapar både utmaningar och möjligheter för sektorn. Det program för vår spannmålsstrategi som uppgjorts för år 2000-2005 innehöll ett ramprogram för spannmålskedjan och flera olika produktvisa program. I det strategiprogram som publicerades år 1999 konstaterades att det inbördes beroendet mellan aktörerna i livsmedelskedjan ökar då jordbrukets omvärld förändras. Det konstaterades också att det inom spannmålssektorn finns både vilja och intresse för att utveckla branschen.

Den gemensamma viljan tog sig konkret form genom att man år 2003 grundade Spannmålsbranschens samarbetsgrupp. Arbetsgruppens verksamhet har hittills främst gått ut på att följa upp spannmålsskördens storlek och kvalitet, koordinera forskningen, konsumtionsfrämjande åtgärder samt göra olika internationella utredningar. Samarbetsgruppen har också tagit initiativet till denna strategi. Behovet av en nationell strategi lyftes fram vid den utvärdering av samarbetsgruppen som gjordes vid jordbruksministeriet i april 2006. Utarbetandet av en spannmålsstrategi ingår också i jordbruksministeriets resultatmål för år 2006. Strategiprogrammet grundar sig på fem delområden som anses vara avgörande med tanke på kedjans resultat och verksamhet. Utgående från dessa har konkreta mål och åtgärder utarbetats. Tyngdpunkter i samarbetsgruppens kommande verksamhet är att följa upp strategin och spannmålskedjan, initiera marknadsföring och information och utvecklingen av själva kedjan. Den europeiska gemenskapens jordbrukspolitik utvecklas hela tiden i en mer marknadsorienterad riktning. Den finländska konsumentens förtroende för den inhemska livsmed-

elskedjans verksamhet och de inhemska livsmedlens kvalitet är grundstenen för den nationella spannmålsstrategin. Detta förtroende bör bevaras och förstärkas. Utgående från det kan kedjan också öppna relationer på nya exportmarknader. Förutsättningarna för den finländska spannmålskedjans framgång är att produktionen differentieras och att ett mervärde inom förädlingskedjan skapas utgående från marknadens behov.

Ett intensivt samarbete inom spannmålskedjan i Finland skulle behövas liksom också samordning och ett effektivt utnyttjande av de befintliga ekonomiska och andliga resurserna. En effektiv samordning av de privata och offentliga resurserna inom till exempel sortförädling, forskning om spannmålsfrågor och marknadsföring är av största vikt med tanke på framtiden för vår livsmedelskedja. Av Sitra, Tekes, Finpro och Finfood förväntas resultatrik verksamhet inom dessa områden. I det nuvarande stödsystemet för jordbruket finns färre incitament än tidigare för produktion av kvalitets spannmål. Finlands livsmedelskedja, som sysselsätter 300 000 personer, har en avgörande betydelse med tanke på landsbygdens fortsatta liv. Förutsättningen för en lönsam verksamhet är dock att kedjans verksamhet baseras på högklassiga och konkurrenskraftiga inhemska råvaror. Inom ramen för samarbetsgruppens verksamhet kommer man att fortgående följa upp hur väl den nationella spannmålsstrategins mål uppfylls. Nyckeltalen och spannmålsbranschens utveckling bedöms i en branschrapport som görs upp en gång per år. I strategin används två kategorier av indikatorer. Den första kategorin gäller hela kedjan och mäter verksamhetens omfattning och användningen av spannmål i kedjan. Här ingår bl.a. spannmålsbalansen. Efterfrågans fördelning i förädlingskedjan följs upp från produktionen till slutkonsumtionen. Utgående från efterfrågan fastställs behovet av inhemsk produktion och odlingsareal. Den andra gruppen av indikatorer hänför sig till bedömningen av branschutvecklingen och utvecklingsprognoser. Man utgår från nyckeltalen för spannmålens användning som utgör grund för beräkningen av industrigrenarnas värdeindikatorer. De branschvisa indikatorerna mäter volymen, effektiviteten, användningen av råvaror och utrikeshandeln inom branscherna.

2 Förändringar i spannmålssektorns omvärld

För den finländska spannmålssektorns strategi är det viktigt att analysera de faktorer som inverkar på dess verksamhet. De olika elementen i omvärlden förändras snabbt, och det är centralt för Finlands spannmålssektor att kunna förbereda förändringarna.

2.1 Världsmarknaden

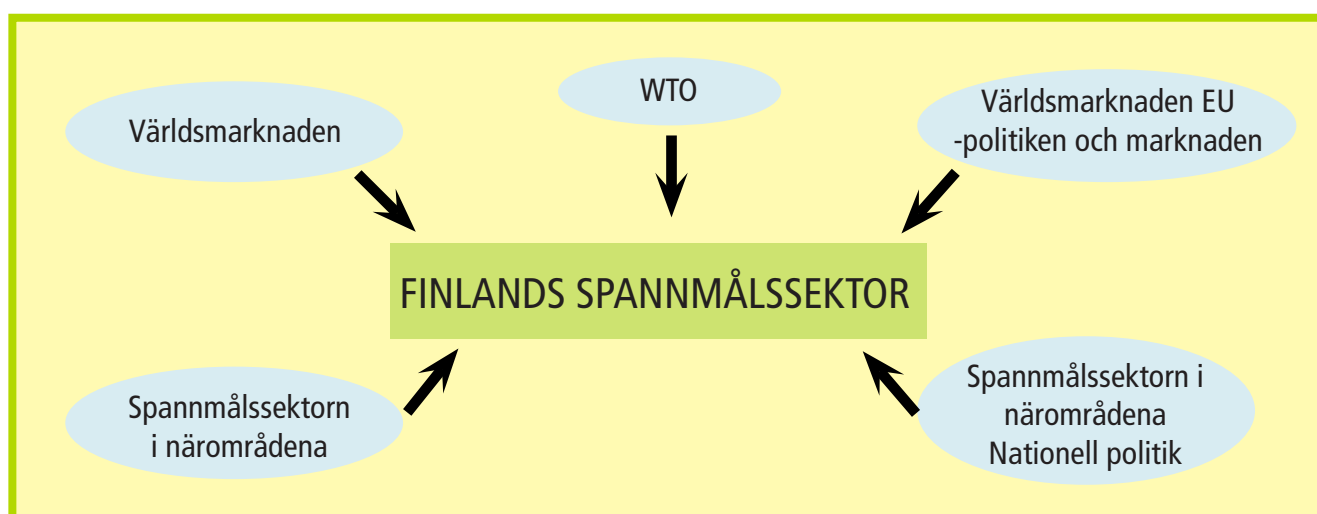
På världsmarknaden följer man med priserna på de fyra inhemska sädeslagen dvs. vete, korn havre och råg samt priserna på oljeväxter dvs. rybs och raps och dessutom priserna på sådana produkter som inte odlas i Finland. Dessa är ris, durumvete och majs, samt i fråga om oljeväxter solros och soja. Potatisen kan också tas upp som ett alternativ till spannmålskonsumtionen. Prisutvecklingen påverkas primärt av skördeutsikterna för spannmål på olika håll i världen och förändringarna i lagervolymer mellan skördeåren. Dessutom bör man följa med energipriserna som direkt påverkar behovet av ökad produktion av bioenergi och bioenergis lönsamhet. De stigande energipriserna inverkar dessutom på spannmålens torknings- och transportkostnader och den internationella handeln. Inom världshandeln med växtodlingsprodukter finns ett ökande tryck mot en reform av industriländernas jordbrukspolitik och förbättring av jordbrukets produktivitet. Detta påverkar jordbrukets stödpolitik och marknaden också i Finland. Ytterligare tryck uppstår av strukturförändringen inom lantbrukshandeln och av utvecklingsländernas snabba tillväxt inom världshandeln.

Marknadsutsikterna för oljeväxter är goda. Efterfrågan på produkter väntas öka i fortsättningen, både inom utvecklade ekonomier och inom ekonomier i utveckling. Produktionen ökar både genom ökad produktivitet och på grund av ökade arealer. Prisnivån väntas stiga i förhållande till den allmänna inflationen. Särskilt väntas världshandeln med sojaprodukter öka snabbt in framtiden. Odlingen av transgena sorter väntas öka på världsmarknaden främst till följd av den snabba ökningen av odlingen av GMO-grödor i utvecklingsländer. Inom EU finns det en risk för att frågan om de transgena sorterna blir alltför politisk och då inte kan lösas på ett objektivt sätt så som man gjort i de stora spannmålsländerna i världen.

2.2 WTO

De internationella handelsavtalen har en stark inverkan på livsmedelshushållningen i EU (och därmed också i Finland). Under Doha-förhandlingsrundan försökte WTO:s 149 medlemsländer enas om vilka åtgärder som behövs för att åstadkomma en fri världshandel. Det är meningen att rundan skall avslutas under år 2006. Det viktigaste resultatet var det beslut som fattades i december 2005 om att exportstöden för jordbruket skall avskaffas före år 2013. Man förhandlar också om den tredje fasen av jordbruksförhandlingarna dvs. minskning av de nationella stöden.

I EU skulle avskaffandet av exportstöden medföra minskad export och uppbalansering av spannmålsproduktionen, och eventuellt också en ändring av interventionssystemet. Tack vare exportstöden har de nuvarande produktionsvolymerna varit lönsamma, men då stöden avskaffas måste man inom EU allt mera övergå till att sälja sin överproduktion inom unionen. Därför skulle det vara nödvändigt att genom en aktiv energipolitik skapa en alternativ och med nuvarande priser lönsam användning av våra åkrar för energiproduktion.

Figur 1. Den nationella spannmålsstrategins omvärld

Behovet av exportsubsidier beror förutom av marknadssituationen i EU också av utvecklingen på världsmarknaden och valutakurserna. Om efterfrågan på jordbruks- och livsmedelsmarknaden är gynnsam och eurons kurs är svag i förhållande till dollarn kan jordbruksprodukter exporteras från EU antingen utan stöd eller åtminstone med ett mycket lågt exportstöd. Prisvariationerna på den internationella marknaden för jordbruksprodukter är ofta mycket stora. Att euron stärkts i förhållande till dollarn har försvårat EU:s exportmöjligheter.

2.3 EU:s spannmålspolitik

Genom den reform av den gemensamma jordbrukspolitiken som påbörjades i juni 2003 frikopplades största delen av de jordbruks- och husdjursstöd som i sin helhet finansieras av EU (CAP-stöden) från produktionen och medlemsstaterna införde i stället ett nytt stödsystem som inte är bundet till produktionen. I Finland togs gårdsstödet i bruk år 2006.

Frikopplingen av stödet från produktionen förbättrar den relativa lönsamheten för sådana jordbruksgrödor och former av åkeranvändning vars CAP-stöd varit lägre än stödet för spannmålsodling (ensilagevall och träda) eller som inte tidigare fått CAP-stöd (övrig vallareal och andra odlingsväxter). Då spannmålsodlingen ersätts med flerårig grönräda eller obrukad mark där det växer vall minskar överproduktionen på spannmålsmarknaden, samtidigt som jordbrukets belastning av näringsämnen på vattendragen minskar och den biologiska mångfalden ökar. På den areal som inte längre används för sådan produktion av spannmål som överstiger den inhemska efterfrågan kan i stället produceras andra än traditionella jordbruksgrödor, bland annat vissa special- och energigrödor enligt efterfrågan. Odlingssarealerna för specialgrödor är trots reformen av CAP-stödsystemet fortfarande starkt kopplade till EU:s övriga marknadsinterventions- och stödsystem, till nationella stöd och regleras också genom odlingskontrakt. Trots att gårdsstöd som är frikopplat från produktionen kan betalas också för specialgrödor sporrar det inte till produktion. Om produktionen av specialgrödor minskar kommer de sannolikt att ersättas av fodersäd eller träda. För att göra produktionen mångsidigare och hålla kvar produktionen av specialgrödor betalas i Finland för vissa grödor fortfarande också premier som är bundna vid produktionen (höstråg, höstvet, höstraps, höstrybs, vårraps, vårrybs, ärter, bondböna, sötlupin, oljelin, spånadslin och fiberhampa). Som produktionspremier för jordbruksgrödor kan i hela landet betalas högst 5,8 miljoner euro, dock högst 50 euro per hektar. Jordbruket i Finland verkar under mycket ogynnsamma betingelser och därför är kompensationsbidraget mycket viktigt för

vårt jordbruk. År 2004 betalades 423,5 miljoner euro i kompensationsbidrag. Dessutom hade år 2004 93 procent av jordbrukarna förbundit sig till miljöstödsystemet, och 86 procent av den odlade jordbruksjorden hör till systemet. År 2004 betalades 293,6 miljoner euro i miljöstöd.

2.4 Spannmålssektorn i närområdena

I och med att Finland anslöt sig till Europeiska unionen utvidgades spannmålssektorns omvärld avsevärt tack vare vårt inträde på den gemensamma marknaden och den ökade utrikeshandeln. Dessutom har marknadsområdet kring Östersjön under de senaste åren förändrats kraftigt då marknaderna i de baltiska länderna, Polen och Ryssland har öppnats. Finländska livsmedels- och handelsföretag har etablerat sig i närområdena. I Östersjöområdet har utrikeshandeln ökat snabbt särskilt efter att de baltiska länderna och Polen anslutit sig till EU. Inom Östersjöområdet erbjuder utrikeshandeln, direkta utländska investeringar i jordbruket och industriföretagens internationella marknadsarrangemang möjligheter och samtidigt också många utmaningar för aktörerna inom Finland spannmålskedja.

2.5 Nationell politik

Den centrala utgångspunkten för de nationella strävandena inom Finlands jordbrukspolitik har varit att få kompensering för den konkurrensnackdel som det finländska jordbruket har på grund av klimatförhållandena. Miljöstödet och kompensationsbidragets nationella tilläggsdel, det nordliga stödet, det nationella stödet för södra Finland och vissa andra stöd som betalas med nationella medel utgör en helhet som används för att försöka säkerställa förutsättningarna för spannmålsproduktion i landets olika delar. Från år 2004 har stödet för växtodlingen betalats som en tilläggsdel till miljöstödet. Tilläggsdelens storlek fastställs i förhållande till miljöstödet för grödan. År 2005 betalades i A- och B-området 55 miljoner euro som tilläggsdelar. I området för nordligt stöd betalas stödet för motsvarande grödor som nordligt stöd (Niemi och Ahlstedt 2006).

Kompensationsbidragets nationella tilläggsdel har från och med år 2005 betalats i hela landet. Tilläggsdelens grunddel som betalas enligt åkerarealen utgör i stödområdena A, B och C1 högst 20 €/ha och i stödområde C2–C4 högst 25 €/ha. Dessutom betalas på husdjursgårdar en arealbaserad husdjursförhöjning på högst 80 €/ha. Det EU-delfinansierade kompensationsbidraget och den nationella tilläggsdelen kan sammanlagt uppgå till högst 250 €/h (bilaga 10).

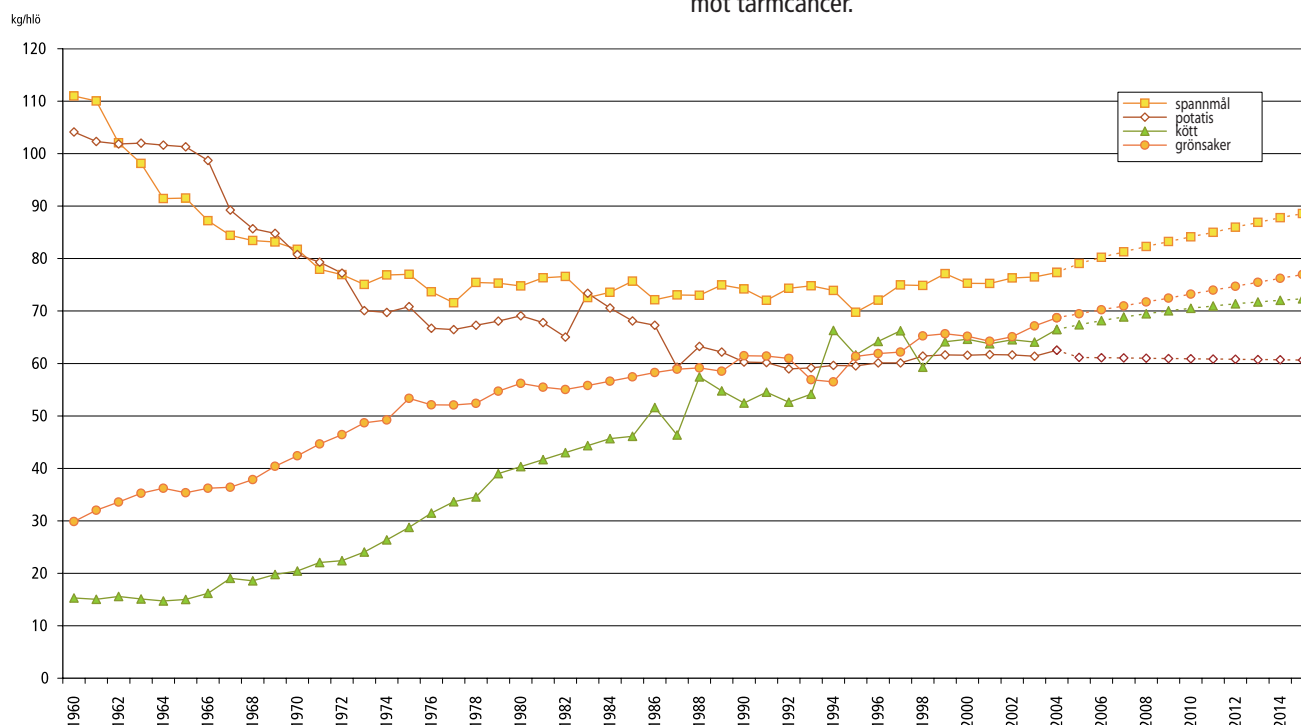
3 Finlands spannmålskedja – från konsumtion till spannmålshandel

3.1 Konsumtion

Utgångspunkten för den finländska spannmålsstrategin är att tillfredsställa konsumenternas behov. Centralt för spannmålskedjans framgång är alltså en ökad efterfrågan. Konsumtionen på den finländska livsmedelsmarknaden har under de senaste åren påverkats av flera trender, såsom livsmedlens inhemska ursprung, förändringarna i befolkningsstrukturen, lokal produktion, hälsoaspekter, smaken, priset och kravet på att livsmedlen skall vara lätta att använda. På konsumtionen av livsmedel inverkar dessutom andra faktorer, som den ekonomiska miljön och den ekonomiska utvecklingen, konsumenternas högre levnadsstandard samt ökad kunskap om näringsfrågor. Totalkonsumtionen är beroende av de ovan nämnda delfaktorerna och befolkningsförändringarna. Finlands invånarantal har under de senaste tio åren ökat i jämn takt med omkring 0,2-0,3 procent per år. Ökningen av konsumenternas disponibla inkomster och produkternas inbördes prisförhållande styr konsumtionsutvecklingen mot ökad användning av långt förädlade och samtidigt dyrare produkter. De stora konsumtionsförändringarna sker vanligen genom en långsam process som ofta räcker flera de-

cennier, men förändringen kan också ske snabbt som under 60-talet då konsumtionen av spannmål och potatis drastiskt sjönk samtidigt som konsumtionen av grönsaker och kött kraftigt ökade. Konsumtionen av spannmålsprodukter har ersatts med konsumtion av kött redan från 50-talet i takt med att hushållens inkomster ökat. Processen avsaknade betydligt på 1970-talet, och konsumtionen av spannmål har nu stabiliserats vid 70-80 kilo per person och år. Vi bör komma ihåg att konsumtionen av kött indirekt också ökar efterfrågan på spannmål på grund av ökad användning av foder.

Konsumtionen av brödsäd uppskattas ha nått sin bottennivå i mitten av 1990-talet och har därefter åter börjat öka. Trenden väntas fortsätta under de följande tio åren. Under de senaste åren tycks konsumtionen av bröd och spannmålsprodukter ha ökat. Konsumtionen av råg som länge upplevt en minskande trend började för några år sedan åter öka, främst tack vare rågbrödets ökade popularitet. Konsumtionen av havre väntas öka tack vare att intresset för långt förädlade havreprodukter och framför allt hälsofrämjande produkter nu ökar. I fråga om konsumtionen av korn som livsmedel väntas däremot inga större förändringar, däremot kan användningen av korn för energiproduktion i framtiden bli betydelsefull. Inkomstökningen under den senaste tiden och konsumenternas ökade hälso- och kvalitetsmedvetenhet styr utvecklingen mot dyrare kvalitetsprodukter, såsom långt förädlade produkter, ekologiskt odlade produkter eller funktionella livsmedel. Spannmål anses allmänt vara ett hälsosamt livsmedel bl.a. tack vare sitt innehåll av fiber. Det har i många undersökningar konstaterats att kostfibrer som inte upptas av organismen främjar magens hälsa och skyddar mot tarmcancer.

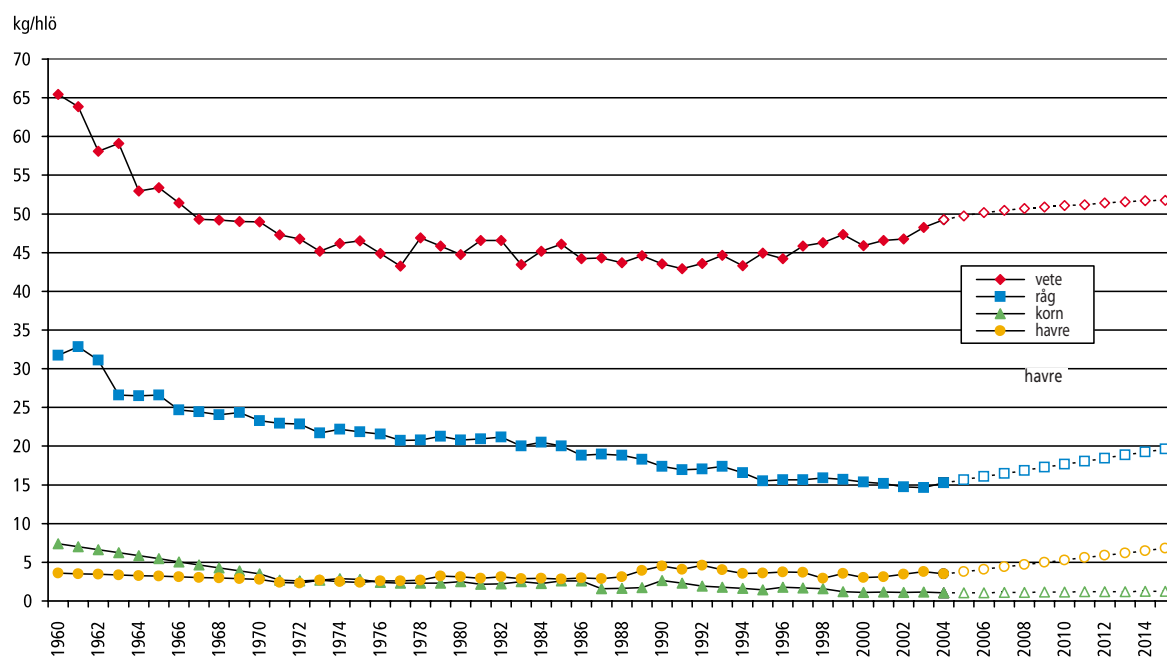

Figur 2. Konsumtionen av spannmål, potatis, kött och grönsaker i Finland 1960–2015.

Källor: TIKE och MTT Ekonomiforskning

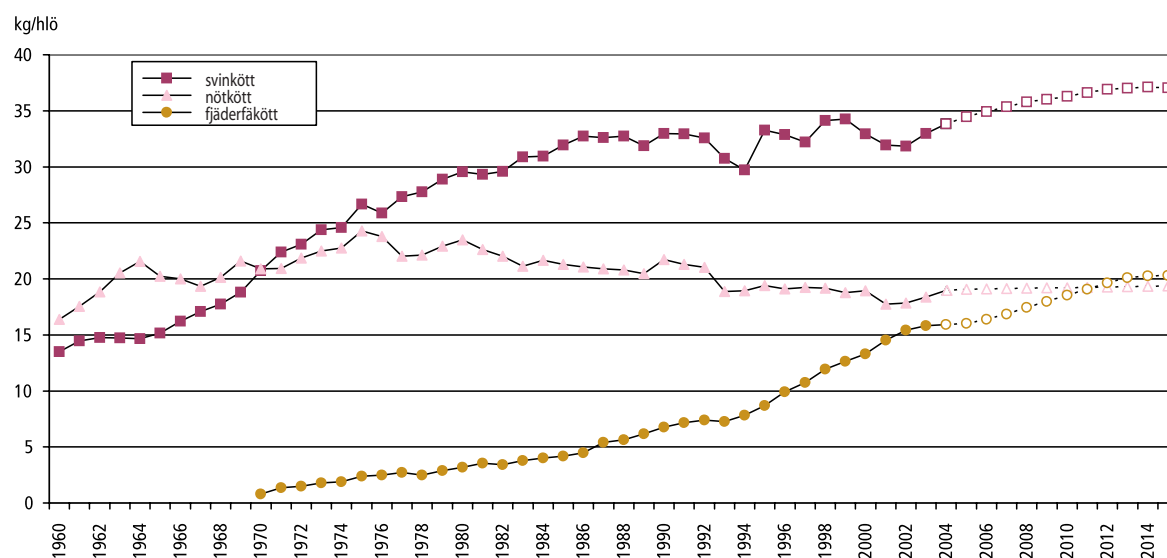
Fullkornsbröd är en god fiberkälla. Intaget av fiber är i Finland i medeltal 20 g/person per dag, men Statens Näringsdelegation rekommenderar 25-35 g/person. Ett fem grams fiberunderskott kan lätt korrigeras genom att öka konsumtionen av fullkornsbröd, till exempel genom att på årsnivå äta 14 kg mera rågknäckebröd eller 17 kilo mera fullkornsrågbröd per person. Som jämförelse kan nämnas att man måste äta 30 kilo mera bröd av grovt vetemjöl eller 50 kg mera baguette för att få motsvarande fibertillskott.

Fullkornsspannmål minskar risken för hjärtsjukdomar och utjämnar omsättningen av blodsocker, utjämnar sockerbalansen och underlättar viktkontrollen. Av särskilt havre och råg är det möjligt att utveckla långt förädlade specialprodukter. Produkternas goda hälsoverkningar är ett argument som hela spannmålskedjan borde utnyttja för att främja konsumtionen av inhemsk spannmål. Ren havre passar särskilt för personer som till exempel lider av keliaki eller spannmålsallergier som måste tillämpa en glutenfri diet och är därför också en utmärkt råvara för bl.a. barnmatsindustrin.

Figur 3. Konsumtionen av olika spannmålslag i Finland 1960–2015.

Källor: TIKE och MTT Ekonomiforskning

Figur 4. Konsumtionen av olika slag av kött i Finland 1960–2015.

Källor: TIKE och MTT Ekonomiforskning

Konsumtionen av kött har ökat i jämn takt under fyra årtionden – till en början ökade främst konsumtionen av nöt- och svinkött, senare också fjäderfäkött. Under de tio kommande åren väntas tillväxttakten inom svin- och fjäderfäköttkonsumtionen att avta.

3.2 Minuthandeln

Anskaffningen och konsumtionen av livsmedel sker via minuthandeln och Horeca-sektorn (hotel, restaurant and catering). Konsumtionstrenderna styr utbudet av produkter inom dessa sektorer, men i sista hand bestämmer minuthandeln och Horeca-kedjan själv om de konkreta inköpen, dvs. vilka produkter konsumenten kan välja bland. De strukturella förändringarna inom dessa sektorer och företagens egna marknadsföringsstrategier inverkar direkt på den inhemska livsmedelsindustrins konkurrenssituation och indirekt på hela den inhemska spannmålskedjans framtid.

Under Finlands tid som EU-medlem har minutförsäljningen av livsmedel utvecklats positivt. Samtidigt har strukturförändringen inom handeln lett till en tydlig koncentrerings av handeln. De två ledande affärsgruppernas gemensamma marknadsandel uppgår till 70 %. Handelns verksamhetsställen har minskat drastiskt i antal medan investeringarna riktats mot de stora enheterna. Denna utveckling påverkar kraftigt konkurrenssituation för i synnerhet de små livsmedelsproducenterna. I praktiken krävs att företag som vill kunna verka som handelspartner till de landsomfattande stora affärskedjorna är av minst medelstorlek eller att de kan uppnå motsvarande verksamhetskapacitet genom att ingå allianser med andra företag.

Handelns varumärkespolitik är också en central faktor med tanke på konkurrensen. År 2004 stod handelns egna märken för 10 % av försäljningens värde i Finland, medan motsvarande andel på den europeiska marknaden är 23 %. Enligt en internationell jämförelse av 38 länder som gjordes samma år var ökningen av handelns egna märken i Finland den sjunde snabbaste bland de jämförda länderna. I internationellt perspektiv erövrar handelns egna märken marknader samtidigt som minuthandeln blir allt mer koncentrerad och antalet lågprisbutiker ökar. I Finland har de ledande inhemska kedjorna aktivt utvecklat sina sortiment av egna märkesprodukter, och lågprisbutikernas snabba framryckning har för sin del påskyndat övergången till private label-produkter.

I Finland fortsätter koncentreringsen inom livsmedelsbranschen fortsättningsvis. Markanden färgas av de två ledande handelsgruppernas inbördes kamp om ledarplatsen. En följd av detta kan bli att användningen av egna märken ökar ytterligare samtidigt som etableringen av lågprisbutiker ökar till följd av den skärpta priskonkurrensen. För den inhemska handeln innebär de utländska kedjornas insteg på Finlands marknad en utmaning. Många kedjor kommer sannolikt att inom de närmaste

åren överväga att etablera sig i Finland. En faktor som talar för detta är den starka köpkraft som finns på den finländska marknaden och den gynnsamma ekonomiska utvecklingen i Baltikum och Ryssland.

3.3 Industriegrenarna i översikt

Strukturförändringen inom minuthandeln innebär en stor utmaning för den inhemska livsmedelsindustrin, som tvingas svara på den ökande konkurrensen genom att påskynda sin egen internationalisering och öka sin produktionsvolym. För att effektivisera sin logistik koncentrerar handelskedjorna sina anskaffningar till de stora livsmedelsföretagen.

Handelns egna märken är vanligen klart billigare än de produkter som säljs under industrins egna produktmärken. De leder till ökad priskonkurrens och krymper produktionens marginaler, men kan också ge vissa industriföretag möjlighet att producera i stora serier. Tillverkarna har svarat på utmaningen genom att effektivisera sin produktion, lägga ut vissa produktionsskeden till underleverantörer och specialisera sig.

För den inhemska livsmedelsindustrin är det viktigt att marknadsföra till exempel funktionella produkter som egna produktmärken. Också livsmedlens inhemska ursprung kommer i framtiden att ha en strategisk betydelse.

3.3.1 Bageri-kvarnindustrin

Bageri-industrin har på grund av kravet på färskhet och smakpreferenser riktat in sin produktion för den inhemska marknaden. En central fråga för branschen är att bevara Finlands rika brödkultur. För detta behövs både de stora bageriernas forsknings- och utvecklingsverksamhet för att utveckla nya brödprodukter med en hög förädlingsgrad och de små företagens specialprodukter. Bageri-kvarnkedjan väntas i synnerhet utöka sin försäljning av fullkornsprodukter.

Viktiga strategiska mål för branschen är att höja förädlingsgraden och förbättra kostnadseffektiviteten genom att sänka arbetskraftskostnaderna. Med tanke på bageri-kvarnkedjans framtid är tillgången på inhemska råvaror och en ökad inhemsk insats av avgörande betydelse.

3.3.2 Kött-foder

På den inhemska marknaden har konsumtionen av kött – särskilt svin- och fjäderfäkött – under de senaste åren ökat i fråga om både volym och värde. Samtidigt har exporten av svinkött stadigt ökat. Köttindustrins målsättning är att utnyttja tillväxten av marknaden för kött och köttprodukter och öka Finlands produktionskapacitet för svinkött till 250 tusen ton. Svinköttproduktionen kan öka till 230 tusen ton och produktionen av

fjäderfäkött till 110 tusen ton fram till år 2015. Enligt detta scenario skulle man för svinkötsproduktionen behöva 920 tusen ton och för produktionen av fjäderfäkött omkring 260 tusen ton foder. Nötkötsproduktionen är i allt mindre grad bunden till mjölkproduktionen. Antalet dikor beräknas öka drastiskt från nuvarande 38 tusen till 55 tusen dikor. Nötkötsproduktionen beräknas förbli på den nuvarande nivån om cirka 83 tusen ton fram till år 2015.

Det strategiska målet för kött-foderkedjan på husdjursgårdarna är att minska mängden foder per kilogram producerat kött och effektivisera utfodringsmetoderna. Köttindustrins mål är att ytterligare höja förädlingsgraden genom att bl.a. öka produktionen och marknadsföringen av färdig mat.

3.3.3 Ägg-foder

Äggproduktionen i Finland uppgick år 2005 till 58 tusen kilo. Utbudet översteg efterfrågan med omkring en femtedel. Äggsektorn använder omkring 125 tusen ton foder, av vilket spannmålsens andel (korn, havre och vete) är omkring 90-95 tusen ton medan resten är koncentrat, proteinfoder och kalk.

Den faktor som mest påverkar utvecklingen i branschen är förbudet mot burhönshus som träder i kraft år 2012, och som beräknas minska äggproduktionen till 50-55 tusen ton.

3.3.4 Mejeri-foder

Antalet mjölkkor minskar från det nuvarande antalet 309 tusen till under 280 tusen samtidigt som medelavkastningen stiger från nuvarande 7750 kilo till 8650 kilo fram till år 2015. Dessa förändringar leder till att mjölkproduktionen i Finland är på samma nivå som i dag, dvs. mellan 2250 och 2300 miljoner liter.

Andelen kraftfoder och spannmål av mjölkornas foderstat har under vår tid som EU-medlem stigit i jämn takt och är nu omkring 45 procent av kornas intag av torrsustans. Av kraftfodret är omkring 80 % spannmål som producerats på mjölkgården eller på någon annan gård, och som köpts antingen som spannmål eller i form av en industritillverkad foderblandning. Under de följande tio åren kan kraftfodrets andel öka till 45-50 %. Kraftfodrets andel kan variera från gård till gård mellan 30 och 60 procent beroende på vallfodrets mängd och kvalitet. De stora mjölkgårdarna kommer att öka sin användning av kraftfoder.

På mjölkgårdarna används omkring 640 tusen ton spannmål i kraftfoderblandningar för mjölkkor, kvigor och kalvar. Hälften

av fodersäden är havre och hälften korn. Nästan 50 % av kraftfodret tillverkas industriellt. Som en följd av att förhållandet mellan vall och kraftfoder ändras och mjölkornas antal minskar kan användningen av spannmål minska till 620 tusen ton fram till år 2012.

3.3.5 Bryggeri-malt

Ölkonsumtionen i Finland har under de senaste tio åren hållits på en rätt stabil nivå om 80-83 liter per person och år. Samtidigt har ölkonsumtionens realvärde stigit med 26 %. Importölets andel av konsumtionens värde har ökat från en procent till nästan fyra procent mellan år 1999 och 2005.

Den mängd korn som mälterierna i Finland använder har under de senaste åren uppgått till 200-220 tusen ton. Av hundra kilo korn får man 75 kilo malt. Maltproduktionen har således uppgått till i medeltal 160 tusen ton per år. Bryggerierna i Finland använder årligen omkring 55 tusen ton malt av helt inhemsk produktion.

Omkring 100 tusen ton per år eller omkring 60 procent av maltproduktionen har exporterats. Finlands maltexport kommer att minska efter att Ryssland höjt sin självförsörjningsgrad i fråga om malt. Dessutom försvåras situationen av den stora överkapaciteten på Europas marknad för malt. Mälteriindustrins viktigaste utmaning blir att hitta på nya tillämpningar, ersättande produkter och marknader.

3.3.6 Alkohol-etanol-stärkelse

För stärkelseproduktion används i Finland 100 tusen ton korn. Stärkelsen säljs till pappers- och kartongindustrin samt till olika grenar av livsmedelsindustrin, bland annat till bryggerier och för produktion av socker och sirap. Exportens andel av stärkelseförsäljningen är 5-8 %.

75 tusen ton korn används för etanolproduktion. Hälften av etanolen förädlas till alkohol och hälften används för tekniska ändamål, som till exempel för framställning av läkemedel och tryckfärger. Över hälften av alkoholen exporteras.

Den mängd korn som används för stärkelse- och etanolframställning väntas öka till sammanlagt 200 tusen ton fram till år 2015. Industrins efterfrågan på stärkelse och etanol kommer att öka i jämn takt. Efterfrågan på alkohol kommer i synnerhet att öka på exportmarknaden. Den viktigaste strategiska målsättningen för branschen är att med hjälp av kontraktsproduktion utöka odlingen av de sorter som lämpar sig bäst för förädlingsprocessen.

3.3.7 Växtolja-proteinfoder

Av den totala mängd rybs- och rapsfrö på 210 ton som processerades vid oljepresserierna i Finland år 2005 utvanns omkring 83 ton olja, av vilket nästan två tredjedelar konsumerades på den inhemska marknaden och en tredjedel exporterades som mat- eller råolja. Finland är alltså självförsörjande på rybsolja. Den inhemska rybsproduktionen motsvarar dock endast omkring 60 % av oljepresseriernas behov. Betydligt under hälften av råvaran var producerad i hemlandet. Förutom rybs och raps pressades i Finland omkring 65 tusen ton sojabönor. Användningen av de inhemska oljepresseriernas totalkapacitet uppgick år 2005 till omkring 275 tusen ton vilket är omkring 90 procent av den maximala kapaciteten.

Sojakross kan till stor del ersättas med rybskross. I Finland används tillsvidare ytterst litet genmodifierad soja.

De inhemska presserierna tillverkade år 2005 sammanlagt omkring 125 tusen ton rybsprotein. Dessutom importerades omkring 110 tusen ton rapsprotein, främst från Tyskland. Det inhemska behovet uppgår till omkring 235 tusen ton rybs- och rapsprotein, vilket överskrider våra oljepresseriernas kapacitet.

3.4 Marknadsföring av spannmål

3.4.1 Spannmålshandelns roll

Ännu på 1980-talet var spannmålshandelns viktigaste uppgift att sköta om anskaffningen av spannmål till uppsamlingslager. Finlands EU-medlemskap och den fria inre marknaden har lett till att gårdarnas storlek ökat och att lagringen av spannmål på gårdarna har ökat. Den fria konkurrensen har märkbart förbättrat spannmålshandelns effektivitet. Logistiken har förändrats och numera transporteras största delen av spannmålen direkt från gårdarna till industrin eller exportlagren.

Kravet på effektivitet har också förändrat lantbrukshandelns struktur. Personalen inom spannmålshandeln har minskat med omkring 75 procent sedan 1980-talet. Spannmålshandeln har investerat i framför allt analys- och datateknik och i investeringar för effektivare logistiska processer. Samtidigt har industrins lager överlag minskat, och leveranserna till den inhemska industrin sker i realtid.

Under Finlands tid som medlem i EU har industrin köpt största delen av sin inhemska spannmålsråvara till den prisnivå som varit rådande vid tidpunkten för leveransen. Handeln ingår i regel sina kontrakt med odlarna på våren. Man kommer då överens om produktmängd som skall levereras, leverans- och betalningstid, spannmålens kvalitet samt förhandsanalysen. Priset fastställs vanligen först i samband med leveransen. Avtalen sluts i samarbete med de industriföretag som förädlar

spannmålen. Efter skörden söker handeln utgående från analysen av förhandsproven det lämpligaste användningsändamålet för spannmålspartiet, varvid man försöker undvika mellanlagring.

Utrikeshandeln med spannmål har under Finlands tid som medlem av EU förändrats i grunden. Tidigare hade Statens spannmålsförråd monopol på utrikeshandeln. Efter det att monopolet brutits är det företagen, inklusive industriföretagen, som sköter exporten och importen av spannmål. Specialkvaliteternas andel, bland annat livsmedelshavre, ekologiskt odlat spannmål och malkorn, av exporten har ökat under den tid Finland varit medlem av EU. Industriföretagen sköter en stor del av exporten av spannmålsprodukter (malt, havregryn, rågprodukter osv.).

Handeln torde också i fortsättningen köpa största delen av den spannmål som odlarna saluför, även om handeln mellan gårdarna ökar. Handelns uppgift i kontraktsverksamheten blir förutom att upprätthålla en effektiv leveranslogistik i allt högre grad också att tillsammans med industrin och odlarna kontrollera prisriskerna.

Prissättningen på marknadens villkor och spannmålens fria rörlighet mellan länderna på den inre marknaden har ökat öppenheten då det gäller priserna och gett ökad insyn i marknaden. De öppna priserna kan till exempel leda till att användningen av terminavtal blir vanligare i Finland. Vid terminhandel kommer man på förhand överens om spannmålens pris och leveransvillkoren, till och med redan innan man beslutar att så. Offentligt noterade börspriser och terminavtal är ett redskap med vilket handeln, odlarna och industrin kan kontrollera riskerna på grund av prisfluktuationer och planera mer långsiktigt.

3.4.2 Konsumtionsfrämjande, produktifiering

EU finansierar helt eller delvis sådana konsumtionsfrämjande åtgärder som sker med hjälp av information om EU:s jordbruksprodukter och livsmedel och som främjar försäljningen av produkter på den inre marknaden eller i tredje land. I Finland har finansiering av åtgärder som främjar konsumtionen på den inre marknaden beviljats för bl.a. mjölk, ägg och havre. Rybsolja togs med på produktlistan i förordningen om konsumtionsfrämjande våren 2005.

Målsättningen för programmet för konsumtionsfrämjande av havre har varit att öka konsumtionen av havreprodukter i Ryssland, att skapa ett mervärde för havreprodukter som funktionsella livsmedel samt att lyfta fram havreprodukterna som hälsosamma livsmedel. Målgrupper för kampanjen i områdena kring St. Petersburg och Moskva i Ryssland har varit konsumenterna, handeln, industrin och expertorganisationer. Programmet är treårigt och har en totalbudget om 800 tusen euro. EU har bidragit med en finansieringsandel om 50 %, den finska staten med 20 % och Finlands Havreförening med 30 %. De

viktigaste åtgärderna i praktiken har varit att delta i mässor, informera i ryska tidningar, hålla kontakt med expertorganisationer och informera via webbsidor.

Programmet för information och konsumtionsfrämjande, "Rybsolja – för bra för att vara sant", började i januari 2006. Programmet är treårigt. Programmet totalbudget är 750 tusen euro, av vilket EU står för 50 procent, Finska staten för tjugo och branschen själv för 30 procent. För programmet ansvarar Oljepresseriernas förening vid Livsmedelsindustriförbundet rf och MTK rf. I programmet ingår information och konsumtionsfrämjande åtgärder för rybs (bl.a. reklam i media, pr-verksamhet, informationsblad, webbsidor). Kampanjens mål är att förbättra rybsoljans image, öka kunskapen om dess goda egenskaper, upplysa om oljans användning och näringsvärde, informera om rybsolja som råvara för livsmedelsindustrin samt öka konsumtionen av rybsolja. Målgrupperna är olika auktoriteter, konsumenter, Horeca-sektorn, livsmedelsindustrin och handeln.

Finfood Luomu har med hjälp av nationella medel arbetat med information, forskning, kampanjer och pr-evenemang, mässor, utbildnings- och utvecklingsprojekt och gjort Luomu-märket känt (Arbetsgruppsmemoria JSM 2005:2).

3.4.3 Forskningsverksamhet

Forskningen om spannmål sker i Finland vid flera olika institutioner. De viktigaste forskningsanstalterna är Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi, VTT, universiteten och högskolorna. Spannmålsbranschen skulle behöva ett kompetenscenter av nätverksmodell, särskilt med tanke på produktutvecklingen och marknadsföringen inom sektorn små och medelstora företag. Man kunde också integrera sektorn med mångsidig expertis om inhemsk spannmål (produktion, ekonomi, produktutveckling och marknadsföring) och på det sättet effektivisera verksamheten hos de organisationer som verkar självständigt.

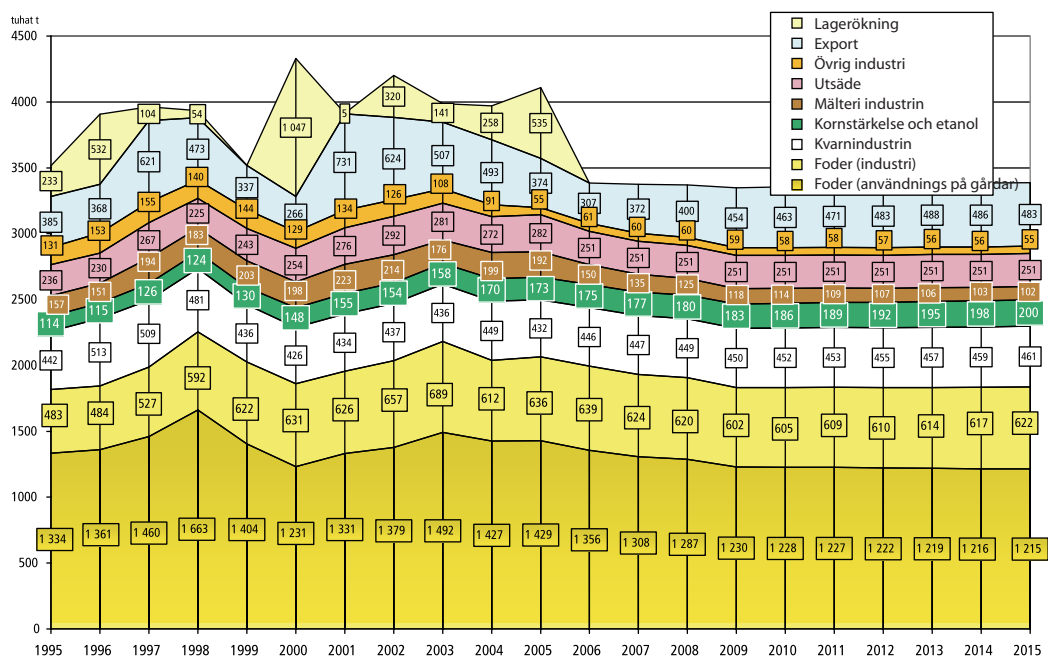
4 Spannmålsbalanser – användnings och utbud 1995–2015

Av spannmålsbalanserna framgår förhållandet mellan utbud och efterfrågan. Efterfrågan på spannmål bildas av de olika industrigrenarnas och gårdarnas användning av spannmål och av exporten. Utbudet åter bildas av den inhemska spannmålspro-

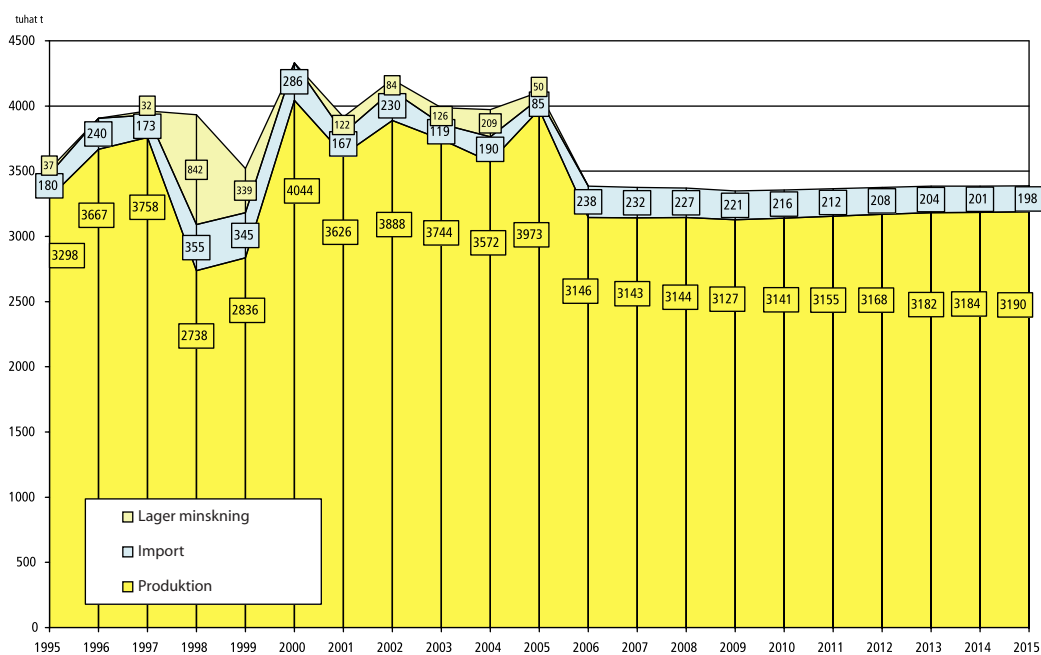
duktionen och importen. Balans mellan utbud och efterfrågan skapas genom att lagra in eller utlagra spannmål.

4.1 Grundscenariot

Grundscenariot är den situation dit den kommande utvecklingen gällande utbud och efterfrågan leder oss om omvärlden fortsätter att förändras enligt förväntningarna. Siffrorna baserar sig på utlåtanden från spannmålsbranschens aktörer och visar den sannolika trenden för användningen och utbudet av spannmål och spannmålsprodukter.

Figur 5. Användningen av spannmål i Finland år 1995–2015 – grundscenario

Figur 6. Utbudet av spannmål i Finland år 1995–2015 – grundscenario

4.1.1 Vete

Europeiskt vete är av högst medelmåttlig kvalitet, vilket beror på att vetesorterna valts ut främst med tanke på skördens storlek. Det vete som producerats i Finland har främst använts inom kvarnindustrin. Under de senaste åren har användningen av vete som foder ökat, trots att användningen av vete som foder hos oss fortfarande är mindre än i Europa i genomsnitt. Många år har det rått brist på kvarnvete av god kvalitet i Europa, och man importerar då hårt amerikanskt vete inom ramen för kvoterna för sänkta tullavgifter.

Det finländska vetet har i regel en högre proteinhalt än i Europa i medeltal. Man borde i Finland bättre än nu kunna avskilja kvarn- och fodervetesorterna och -kvaliteterna från varandra. Vårt inhemska vete har under goda skördeår goda exportmöjligheter på EU:s inre marknad. Det strategiska målet för kvarnindustrin är att förbättra vetets bakkingskvalitet och höja proteinhalten.

Under de tre senaste åren har vetets odlingsareal ökat kraftigt och är nu över dubbelt så stor än då vi anslöt oss till EU. Orsaker till detta är den ökade efterfrågan från foderindustrin och veteodlingens relativt goda lönsamhet jämfört med andra grödor. Trots det har Finland årligen importerat omkring 150-200 tusen ton främst för kvarnarnas behov och för att få omlopp i beredskapslagren.

Användningen av brödvete har i Finland uppgått till omkring 300 tusen ton per år, behovet beräknas endast öka något i framtiden. Användningen av vete som foder väntas däremot öka under de närmaste åren.

4.1.2 Korn

Finland skiljer sig från de övriga EU-länderna i att korn är ett viktigt spannmålsslag för oss. Det centrala strategiska målet är att höja den genomsnittliga skördenivån till fyra ton per hektar fram till år 2015. Tack vare sin mångsidiga användning har kornet blivit en viktig handelsgröda och råvara för industrin. De största användarna är gårdarna och foderindustrin samt malt-, stärkelse- och alkoholproduktionen. Kvarnindustrins användning av korn är obetydlig, men kornets höga enzymaktivitet har gett möjligheter att producera och exportera kornbaserade sötningemedel och enzymer på världsmarknaden.

Under de följande tio åren väntas användningen av korn som foder minska, varvid gårdarnas användning av korn minskar från nuvarande 830 tusen ton till 700 tusen ton och industrins användning stabiliseras vid omkring 300 tusen ton per år. Den ökande produktionen av stärkelse och etanol väntas ersätta den minskade användningen inom mälteriindustrin.

4.1.3 Havre

Havre är strategiskt ett viktigare sädeslag för Finland än för andra länder. Klimatet och jordmånen i Finland är gynnsamma för havreodling. Havren har dessutom många outnyttjade möjligheter. Användningen av havre som foder varierar i Europa och världen enligt marknadssituationen, men användningen som livsmedel ökar snabbt tack vare havrens hälsoegenskaper. Exporten av havre till USA har minskat medan exporten till EU i gengäld har ökat. Denna trend kan väntas fortsätta. Det finns möjligheter att öka exporten av havreprodukter inom EU, till Ryssland och andra länder. Tillverkningen av havreprodukter i Finland har ökat tack vare den ökade inhemska konsumtionen och den ökade exporten till Ryssland. På exportmarknaden för ekologisk havre väntas stora möjligheter under de följande åren. Havren har ökande möjligheter också inom produktionen av specialfoder.

Finlands strategiska mål är att göra den finländska havren till en råvara för den internationella marknaden, en råvara som alla centrala användare identifierar utgående från kvaliteten. Detta kan nås genom att främja skapandet av internationella nätverk och främja konsumtionen av havreprodukter. I processen ingår konsumtionsfrämjande åtgärder och stödande av de hälsoargument som förknippas med havre. Havrens världsmarknadpris har fastställts utgående från priset på spannmålsbörsen i Chicago, särskilt från majspriset. Då exporten till Nordamerika minskar borde målet vara att utveckla ett eget marknadssystem för havre i Europa.

4.1.4 Råg

Rågproduktionen i Finland har sällan räckt för att täcka den inhemska konsumtionen, vilket beror på jordbrukarnas svaga intresse för att odla råg. Förutom att råg är hälsosamt är rågen emellertid en både miljövänlig och anspråkslös odlingsväxt, som effektivt förmår tillgodogöra sig näringsämnen i jordmånen. Rågen klarar sig också på sämre åkerjord och lämpar sig för ekologisk odling. Å andra sidan påverkas skördenivån lätt av väder- och odlingsförhållandena.

Råg används i Finland nästan enbart som livsmedel. Användningen inom kvarnindustrin har under de senaste tio åren ökat från 83 tusen ton till 93 tusen ton. Rågkonsumtionen i Finland har starka traditioner. Konsumenterna blir allt mer intresserade av råvarans ursprung och en stor del vill att rågbrödet skall vara tillverkat av inhemsk råvara. Delvis därför har många kvarnar höjt sitt inköpspris för inhemsk råg. I det nationella rågprogrammet konstateras, att rågens inhemska ursprung och de miljövänliga och påvisbara produktionsmetoder som använts vid odlingen skiljer den inhemska råvaran och de produkter som framställs av inhemsk råg från konkurrenternas varor (JSM 2000c).

Konsumtionen av rågbröd väntas svänga mot en svag uppgång under de följande tio åren, vilket skulle öka kvarnarnas användning av råg till 96 tusen ton. Det viktigaste strategiska målet är att öka odlingsarealen och höja självförsörjningsgraden från de senaste årens medelnivå om 50 % till över 70 % fram till år 2015.

4.1.5 Oljev växter

Rybs är vid sidan av spannmål den enda viktiga proteingrödan i Finland. Odling av ärter och andra grödor har inte varit ekonomiskt lönsam. Den nuvarande odlingsarealen av rybs är 100 tusen hektar. Målet är att utöka odlingsarealen ytterligare och att höja skördenivån till två ton per hektar fram till år 2015. En höjning av skördenivån kan vara möjlig med den nuvarande arealen genom att ta i bruk de nya vårrapssorterna. Detta skulle år 2015 innebära en totalproduktion om över 200 tusen ton. Pressseriernas nuvarande kapacitet räcker för 300 tusen ton. En ökad odling av oljev växter skulle ge en gynnsammare växtföljd och förbättra markstrukturen liksom också självförsörjningen av protein. Med beaktande av växtföljds- och andra begränsningar kan odlingsarealen av rybs uppgå till högst 20 % av åkerarealen. Detta innebär att odlingsarealen av rybs kan höjas till högst 200-250 tusen hektar.

4.2 Bioenergiscenariot

Utvecklingen på energimarknaden och inom bioteknologin under de senaste åren har skapat nya användningsmöjligheter för våra åkergrödor, som kan få stor betydelse för jordbruksproduktionens framtid och en hållbar utveckling.

Strategin för bioenergiscenariot baserar sig på de arealer och hektarskördar som ingår i rapporten om vår strategi för åkeranvändningen (arbetsgruppspromemoria JSM 2005:15). I scenariot beaktas gemenskapens direktiv om bioenergi, enligt vilket 5,75 % av trafikbränslet år 2010 skall bestå av biobränslen. Om allt detta biobränsle producerades av inhemsk råvara skulle det förutsätta en kornareal om 160 tusen hektar för produktion av bioetanol och för produktion av biodiesel en rybs- eller rapsareal på 250 tusen hektar.

Arealen av spannmål för livsmedelsproduktion skulle i bioenergiscenariot vara på samma nivå som idag. Spannmålsproduktionen skulle motsvara den inhemska efterfrågan. Hektarskördarna beräknas öka till den nivå som lönsamhetsbokföringsgårdarna har idag. En höjning av skördenivån förutsätter att omvärlden förändras genom en kraftig nationell satsning på forskning och på att få ut forskningsresultaten i praktiken. Stödpolitiken idag sporrar inte jordbrukarna att producera vare sig kvalitet eller kvantitet. Dessutom måste marknaden utvecklas på ett sätt som uppmuntrar odlarna till en intensivare produktion. I bioenergiscenariot har den mängd korn och oljev växter

som behövs för produktionen av bioetanol och –diesel i sin helhet öronmärkts för energiproduktion, utan att beakta att det också uppstår en betydande mängd biprodukter som kan användas som foder.

Till den småskaliga produktionen av biodiesel hör aspekter som gäller både energiproduktionen, miljön, beskattningen och den regionala utvecklingen. "Närdieseln" skulle höja gårdarnas självförsörjning av foder och förädlingsgraden. Av rybsen används alla delar: fröna som olja, proteinet som foder och glycerol som energi. Framställning av biodiesel på gårdarna kunde vara betydelsefull också nationalekonomiskt eftersom behovet av importerat protein och bränsle skulle minska. Samtidigt skulle det bildas inkomster och arbete och småföretagsamhet. Bioproduktionen kan ökas genom att utnyttja också avfall från livsmedelsindustrin och återanvänt fett från restauranger.

Enligt en arbetsgrupp vid HIM (HIM publikation 2006:11) är produktionskostnaderna för etanol och biodiesel lika höga i Finland som i andra länder i Europa. De biobränslen som producerats i Europa kan dock inte på den nuvarande marknaden konkurrera med etanol som producerats i t.ex. Brasilien. Förändringar av efterfrågan och utbud kan inverka på biobränslets pris på den internationella marknaden. Med biobränslen av inhemsk råvara kunde man täcka omkring 2–3 procent av behovet av trafikbränsle år 2010. Genom att med ny teknologi i fortsättningen utnyttja de inhemskas bränslen kunde man år 2010 täcka upp till åtta procent av trafikbränsleförbrukningen. Enligt arbetsgruppen vid HIM är det dock inte möjligt att förutsätta att den mängd biobränsle som behövs skall produceras i hemlandet och av inhemskas råvaror. Aktörerna väljer på marknadens villkor vilka biobränslen som används.

Arbetsgruppen vid HIM föreslår att ett utvecklingsprogram startas för utveckling av finländsk produktionsteknologi för biobränslen av andra generationen och för att få ut nya biobränslen på marknaden fram till år 2015. Man skulle på det sättet kunna halvera de merkostnader för nationalekonomin som uppkommer genom användningen av biobränslen och komma upp till en 8 procents andel biobränslen av trafikbränslet fram till år 2020. De nya teknologierna öppnar betydande exportmarknader.

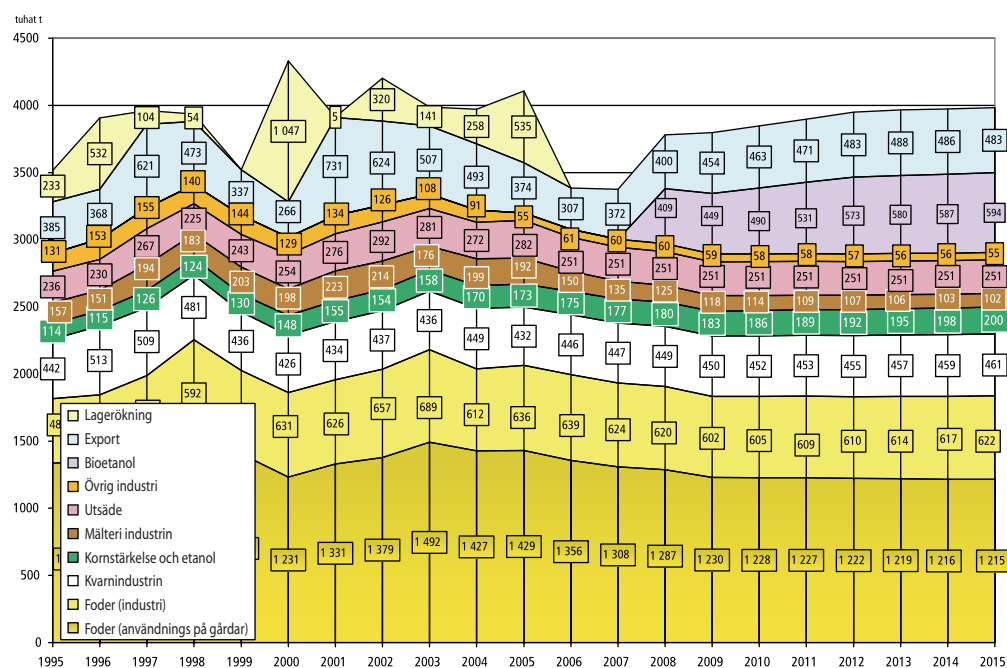
4.2.1 Korn

Det blötfoder som uppkommer vid produktionen av bioetanol minskar den direkta användningen av korn som foder och för export. Det blötfoder som uppkommer vid produktionen måste på grund av transportkostnaderna användas inom en radius på 100 kilometer från fabriken. Produktionen av bioetanol i Finland beräknas starta tidigast år 2008. Behovet av korn för energiproduktion kan då stiga till upp till 600 tusen ton.

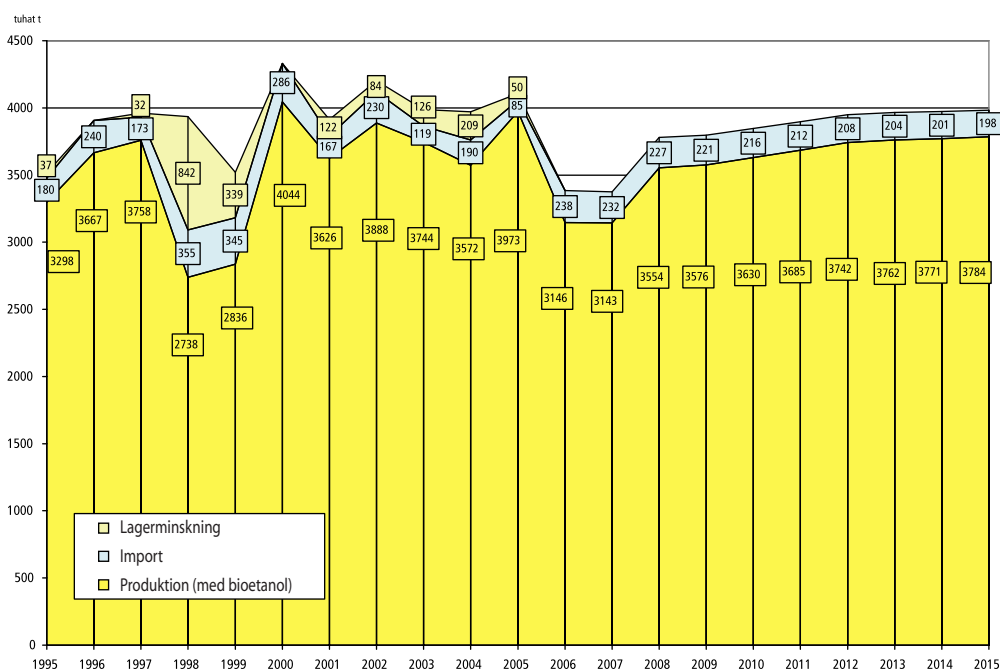
4.2.2 Oljeväxter

De inhemska oljeväxternas betydelse ökar då de övriga EU-länderna, främst Tyskland, ökar sin användning av raps som råvara för biodiesel. Den kommande konkurrensen från billiga im-

portfetter, bl.a. palmolja, förutsätter ett särskilt skattelindringsprogram för att Finland skall kunna uppfylla EU:s krav på 5,75 % biobränsle fram till år 2010.

Figur 7. Användningen av spannmål i Finland 1995–2010 – bioenergiscenariot

Figur 8. Utbudet av spannmål i Finland 1995–2010 – bioenergiscenariot

5 Finlands spannmålskedja – från spannmålsproduktion till insatser

5.1 Spannmålsproduktionen

5.1.1 Spannmålsproduktionens lönsamhet

Resultaten från de spannmåls gårdar som hör till lönsamhetsbokföringen visar, att spannmålsodlingens lönsamhet efter den uppgång som följde på missväxtåren 1998 och 1999 har sjunkit under hela 2000-talet, i medeltal mera än inom jordbrukets övriga produktionsgrenar. Vid beräkningen av resultatet har man endast beaktat de spannmåls gårdar på över 20 hektar som sköts "yrkesmässigt" och där spannmålsens och oljeväxternas betydelse för produktionen är betydande. Gårdarnas odlade areal är i medeltal 55 hektar (detaljerade resultat). På gårdsbruksföretagens lönsamhet påverkar förutom förändringarna i prisförhållandena och produktivitetens utvecklingen också stödpolitiken. En tillförlitlig granskning av lönsamhetsutvecklingen förutsätter att man har tillgång till nyckeltal över alla intäkter och kostnader.

Enligt statistikcentralens producentprisindex har producentpriserna på spannmål sjunkit med omkring 20 procent mellan år 2000 och 2005. Under motsvarande period har priserna på produktionsförmåner och tjänster för jordbruket enligt prisindexet för produktionsinsatser stigit med i medeltal 8-10 procent. Produktpriserna har gått ner och priserna på produktionsinsatser upp vilket innebär att prisförhållandet stadigt har försämrats. Företagaren kan försöka påverka produktpriserna genom att välja nya spannmålsslag eller producera extra god kvalitet. Priserna på produktinsatser fastställs utanför jordbruket. Man kan försöka sänka priset på produktinsatser genom att köpa in stora partier åt gången.

Strävandena efter att optimera lönsamheten och spannmåls gårdens resultat har lett till en minskad användning av produktionsinsatser, vilket lett till att skördarnas storlek har minskat medan produktiviteten förblivit oförändrad. Trots den tekniska utvecklingen har spannmålsproduktionens produktivitet inte ökat under observationsperioden 1998-2004. (Finlands jordbruk och landsbygdsnärings 2006) Därför har man inte genom produktivitetens utveckling lyckats kompensera prisstegringen på produktionsinsatser och spannmålsprisernas nedgång. Eftersom man med produktivitet menar förhållandet mellan fysisk produktion och fysiska insatser avspeglas missväxtåren direkt på produktiviteten och leder också till att lönsamheten försämrats (år 1998, 1999).

Enligt resultaten från lönsamhetsbokföringen har spannmåls gårdarnas andel av totalproduktionen ökat från 55 procent till 60 procent under observationsperioden. I beräkningen av försäljningsintäkterna har man också beaktat direktförsäljningen mellan gårdarna.

Ökad gårdsstorlek är ett centralt medel för att förbättra produktiviteten och därmed också höja lönsamheten. Trots att spannmåls gårdarnas lönsamhetskvot enligt lönsamhetsbokföringen år 2004 var 0,35 i medeltal var lönsamhetskvoten redan på över 50 hektar stora gårdar omkring 0,5. Gårdar som är större än genomsnittet har alltså bättre lönsamhet än mindre gårdar. Då företagsstorleken ökar kan man bättre dra nytta av den tekniska utvecklingen och öka produktiviteten. Gårdsstorlekens inverkan på lönsamheten kan granskas också utifrån kostnaderna per enhet det vill säga genom att räkna produktionskostnaderna i förhållande till den producerade mängden spannmål. Vid spannmålsodling minskar kostnaden per enhet då åkerarealen ökar. Vid ökande gårdsstorlek förefaller minskningen av kostnaderna per enhet inte upphöra trots att spridningen av åker-skiftena ökar kostnaderna. Tillgången på åkerjord och odlingsjordens allt högre pris blir dock problem. Även om det inte blir avskrivningskostnader för åkerjorden i lönsamhetskalkylerna räknar man med ett räntekrav på fem procent för det kapital man har bundet i åkern, och som man borde få täckt.

Tabell 1. Lönsamhetskvoten på spannmåls gårdar i hela landet 1998–2004

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Spannmåls gårdar, lönsamhetskvot	0,44	0,28	0,72	0,56	0,54	0,40	0,35
Alla gårdar, lönsamhetskvot	0,56	0,54	0,71	0,69	0,56	0,50	0,52
Spannmåls gårdar, nettovärdeökning per årsverkesenhet	16 429	12 160	24 868	20 384	23 054	20 926	19 671

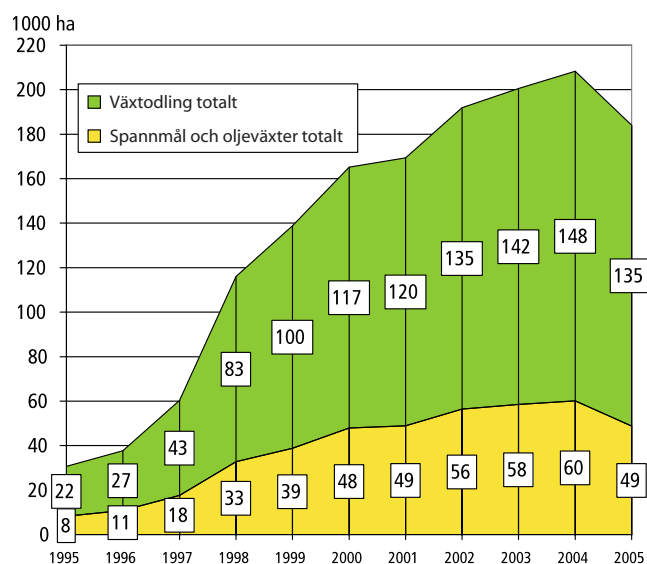
Källa: www.mtt.fi/mttl/kirjanpitolat.html. Lönsamhetskvoten är ett mått på hur stor del av företagarens eget lönekrav och hur stor del av räntekravet på det egna kapitalet som täcks av lantbruksinkomsten. Då en gårds lönsamhetskvot är jämnt 1,00 är den ränta man fastställt för det egna kapitalet och timersättningen för företagarens arbete lika stor som det på förhand fastställda beräknade räntekravet och timersättningen. Om lönsamhetskvoten avviker från värdet 1,00 avviker räntan på det egna kapitalet och ersättningen för arbete från de på förhand fastställda kraven i samma förhållande. Nettovärdeökningen som man får man genom att från intäkterna subtrahera vissa kostnadsposter är den andel som blir kvar i handen som ersättning för egna och främmande fasta produktionsinsatser (arbete, jord, kapital). Årsverkesenheterna visar det beräknade antalet arbetare på gården som arbetar heltid året om (företagarfamiljen och avlönad arbetskraft) i företaget.

5.1.2 Ekologisk produktion

Det finns idag omkring 4300 ekojordbrukare i Finland. Den ekologiskt odlade åkerarealen uppgår till 135 tusen hektar, vilket är omkring 6,5 procent av Finlands totala åkerareal. Den målsättning som jordbruksministeriet fastställde år 1999 enligt vilken den ekologiskt odlade åkerarealen i år borde vara uppe i 10 procent och år 2010 i femton procent släpar efter. I miljöministeriets KULTU-program har man ställt som mål att andelen ekologiskt producerade livsmedel år 2010 skall utgöra 3 procent av marknaden och år 2020 6 procent av marknaden. För närvarande innehar de ekologiskt producerade livsmedlen bara en procent av marknaden.

Man försöker främja både produktionen och konsumtionen av ekolivsmedel. För att öka utbudet bör man öka jordbrukarnas motivation och kunskap om ekoprodukter samt engagera industri- och affärsföretagen till att utveckla sin produktion och marknadsföring av ekoprodukter. För att stimulera efterfrågan bör man främja konsumenternas och storkökens köpvilja (Arbetsgruppspromemoria JSM 2005:2).

Ekospannmålens del av hela de ekologiskt odlade arealen har varierat mellan 36 och 41 procent under de senaste tio åren. Den ekologiskt odlade spannmålsarealen ökade snabbt under våra första år i EU, men tillväxten avstannade i början av 2000-talet. År 2005 minskade rentav arealerna av alla spannmålsslag och ekologiskt odlade oljeväxter med 10-35 % jämfört med det föregående året.

Figur 9. Den ekologiskt odlade arealen och ekospannmålsarealen i Finland.

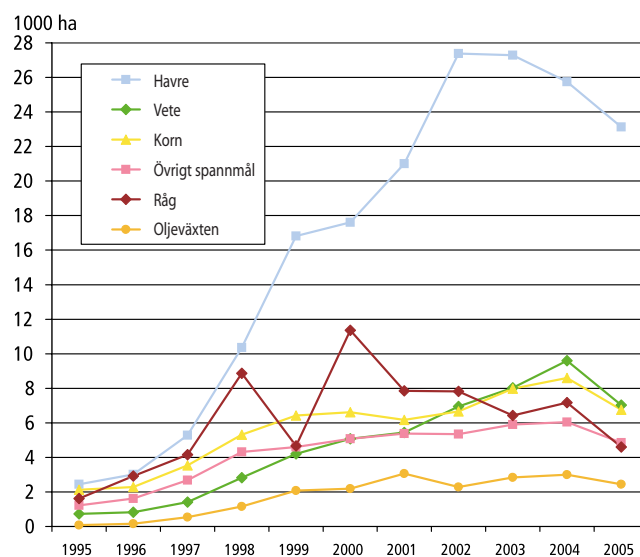
Källa: EVIRA.

Det största problemet för Finlands produktion av ekospannmål är obalansen mellan efterfrågan och utbud. Man har försökt styra marknaden för ekospannmål genom flera olika program, men inte lyckats korrigera obalansen. Därför används över hälften av den ekologiskt odlade spannmålen som konventionellt odlad spannmål. Det skulle behövas ett särskilt utvecklingsprogram för utveckling av den ekologiska spannmålskedjan.

5.2 Produktionsinsatser

Produktionsinsatsernas realpriser har stigit och spannmålens realpris sjunkit i jämn takt under 2000-talet, vilket har minskat användningen av insatser och spannmålsodlingens produktivitet överlag. Realpriserna på oljeväxter har däremot stigit, vilket har lett till att odlingsarealen av oljeväxter har ökat.

Av produktionsinsatserna har energipriser och priset på maskinservice och reparationer stigit snabbast. Gödselpriserna har undergått en långsam prissänkning sedan Finland gick med i EU. Från början av år 2000 vände nedgången i uppgång och priserna började stiga till följd av de högre råvarupriserna, i synnerhet kväveråvara. Användningen av gödselmedel – särskilt fosfor och kalium- har minskat under hela 90-talet och utvecklingen har fortsatt i samma riktning i jämn takt. Detta har också bidragit till skördenivåns utveckling.

Figur 10. Den ekologiskt odlade spannmålsarealen och oljeväxtarealen, 1995–2005.

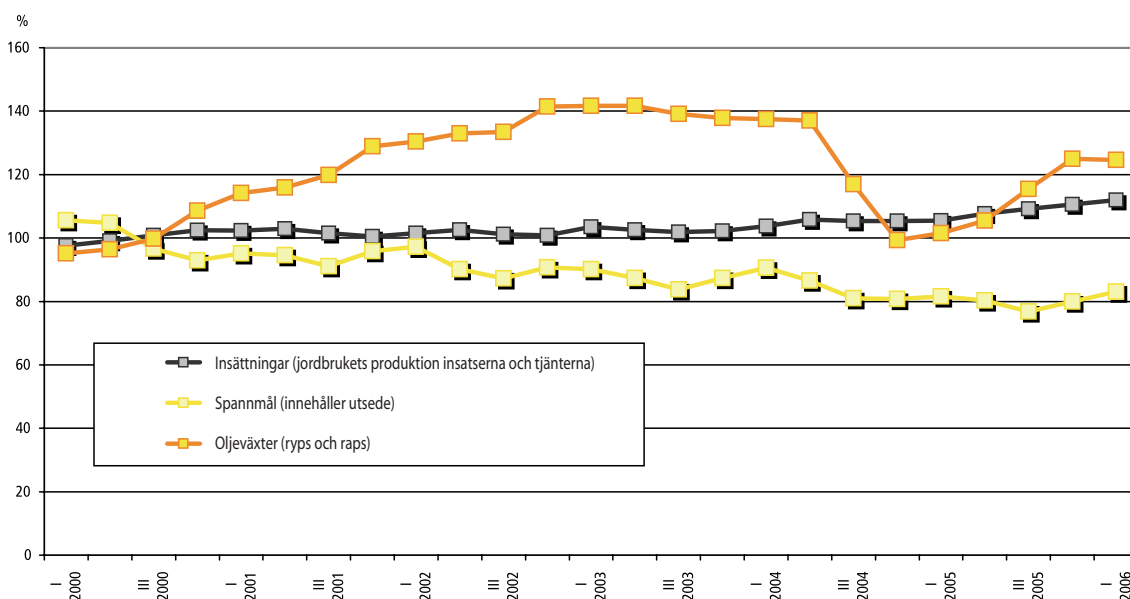
Källa: EVIRA.

Försäljningen av jordförbättringskalk har per hektar minskat med nästan 60 % under vår tid i EU. Värde av den merskörd kalkningen ger har minskat samtidigt som kalkningskostnaderna inte ändrats nämnvärt. Att kalkningen minskat har också att göra med den ökade åkerarrenderingen och korta arrendeavtal. Användningen av växtskyddsmedel minskade kännbart redan under åren innan Finland gick med i EU. Under tiden i EU har emellertid användningen av växtskyddsmedel ökat, vilket har att göra med att spannmålsarealen har ökat medan vallarealen minskat. Under de senaste åren har användningen av växtskyddsmedel – särskilt glyfosat – ökat på grund av att direkt-sådd och lättare jordbearbetningsmetoder blivit vanligare.

Goda spannmålssorter är en förutsättning för att den finländska spannmålskedjan ska ha framgång. De utländska växtförädlarna tar inte i sina förädlingsprogram särskild hänsyn till förhållandena i vårt land eller Finlands behov, så förädlingen av till

exempel havre, vårvete, rybs och råg sker till stor del genom den inhemska växtförädlingens försorg. De odlade sorterna måste emellertid samtidigt uppfylla användarnas behov. Förutom att sorterna används i vårt eget land borde man utreda möjligheterna av att exportera dem till andra nordliga områden. Användningen av certifierat utsäde har inte nått upp till europeisk nivå. Vi bör sträva efter att det utsäde som används håller hög kvalitet och att dess kvalitet också är känd. Försörjningsberedskapscentralens centrala mål är att säkra att odlarna har tillgång till 80 tusen ton utsäde som passar för nordliga förhållanden, av vilket 30 tusen ton är certifierat och resten sortrent spannmålsutsäde.

Produktionsinsatsernas priser i Finland får inte vara högre än priserna i konkurrentländerna om inte de intäkter jordbrukarna får genom försäljning av sina produkter till marknaden också är i motsvarande grad högre. Det går att spara in på de fasta produktionsinsatserna, i synnerhet på maskinkostnaderna.

Figur 11. Utvecklingen av realpriserna på jordbrukets produktionsinsatser och spannmålspriset (2000=100 %)

Källa: Statistikcentralen: I prisutvecklingen gällande produktionsinsatserna ingår priserna på bl.a. utsäde, gödselmedel, jordförbättringsmedel och växtskyddsmedel samt användningen av maskiner och byggnader och andra varor och tjänster. Prisutvecklingen för spannmål har räknats utgående priserna på vete, råg, korn och havre.

6 Internationell jämförelse

Utvecklingen på spannmålsmarknaden i östersjöländerna påverkar på många sätt verksamheten inom den finländska spannmålssektorn. Vid utarbetandet av vår egen strategi är det i synnerhet viktigt att följa med vad som händer på marknaderna i Sverige, de baltiska länderna och nordvästra Ryssland. Det som händer här kan innebära både möjligheter och hot för Finlands spannmålskedja. Spannmålsstrategin kommer senare att kompletteras med en del som innehåller indikatorer för internationell jämförelse.

Sverige är framför allt en viktig handelspartner för oss. Spannmålskedjan i Sverige domineras nästan helt av en enda organisation, vilket minskar transaktionskostnaderna mellan de olika aktörerna och nivåerna i kedjan och gör det lättare att koncentrera resurserna till strategiskt viktiga områden. Å andra sidan kan en alltför stor koncentrerings också leda till en viss ineffektivitet. Den komprimerade marknadsstrukturen ökar förhandlingskraften inom den inhemska kedjan, skapar effektivitet i forsknings- och utvecklingsverksamheten och gör det lätt att skapa tydliga riktlinjer vid etablering i utlandet. Sverige strävar efter att nå en ledarposition inom Östersjöområdet genom sitt koncentrerade kunnande och sin effektiva kapitalmarknad, och är i det avseendet både konkurrent och samarbetspartner för Finland. Sveriges marknader är öppna för att ta emot nya, långt förädlade spannmålsprodukter. Nya funktionella livsmedel kan också öppna samarbetsmöjligheter med forskningen i Sverige och de övriga nordiska länderna, Danmark och Norge. Samarbetet kan också utnyttjas på marknaderna i tredje land, utanför EU.

De baltiska ländernas spannmålssektorer anses av många som en växande konkurrent, särskilt efter ländernas inträde i EU. Det största hotet utgör importen av spannmålsprodukter till Finland. Trots att det inte anses sannolikt att det blir en fortsatt, massiv import av spannmål kan Lettland och Litauen periodvis komma att leverera också större spannmålspartier till Finland.

Det egentliga hotet för Finlands spannmålssektor är importen av förädlade spannmålsprodukter. Trots att lönenivån hela tiden närmar sig finländsk nivå kommer de lägre kostnaderna ännu i flera år att ge de baltiska företagen betydande konkurrensfördelar. Det finns från Baltikum ett importtryck av halvfabrikat och färdiga produkter på olika nivåer i kedjan. Ett exempel är import av mjöl till finländska bageriföretag och import av spannmåls- och husdjurprodukter med affärskedjornas egna märken. Den baltiska marknaden erbjuder också stora möjlig-

heter för de finländska livsmedelsföretagen och också för jordbrukarna. Genom att etablera sig i Baltikum ökar de finländska företagen sin omsättning och förbättrar sina verksamhetsförutsättningar eftersom direkt kan dra nytta av tillväxten inom den baltiska marknaden. Trots att etableringen innebär en god möjlighet för enskilda företag kan det också innebära ett hot om man ersätter inhemsk produktion med genom import från de baltiska länderna och produkterna säljs på den finländska marknaden. Detta innebär också att arbetet och råvaruproduktionen flyttas till de baltiska områdena.

Hoten och möjligheterna från Ryssland är likartade som de från Baltikum. Etablering på den ryska marknaden innebär möjligheter för företagen, men de betydligt lägre kostnaderna gör det också möjligt att importera färdiga produkter tillbaka till Finland. Finlands läge nära nordvästra Rysslands marknadsområde är strategiskt viktigt och erbjuder Finland klara logistiska fördelar jämfört med till exempel de övriga nordiska länderna eller de västeuropeiska länderna. Trots att spannmålskedjans förädlingskapacitet kraftigt har utvidgats kommer spannmålsbalansen för nordvästra Ryssland under de närmaste tio åren antagligen att dras med ett betydande underskott. Detta innebär för oss exportmöjligheter särskilt för malkorn och fodersäd.

Av de övriga östersjöländerna är Tyskland en storkonsument av havre och marknadsområde för livsmedelsspannmål. Exportmöjligheterna är goda särskilt för havre och ekoprodukter. Å andra sidan är Tyskland också en stor producent av vete, korn och råg. Som ett av de största länderna i Europa påverkar Tyskland direkt efterfrågan och utbudet på spannmålsmarknaden och prisbildningen på spannmål i Östersjöområdet.

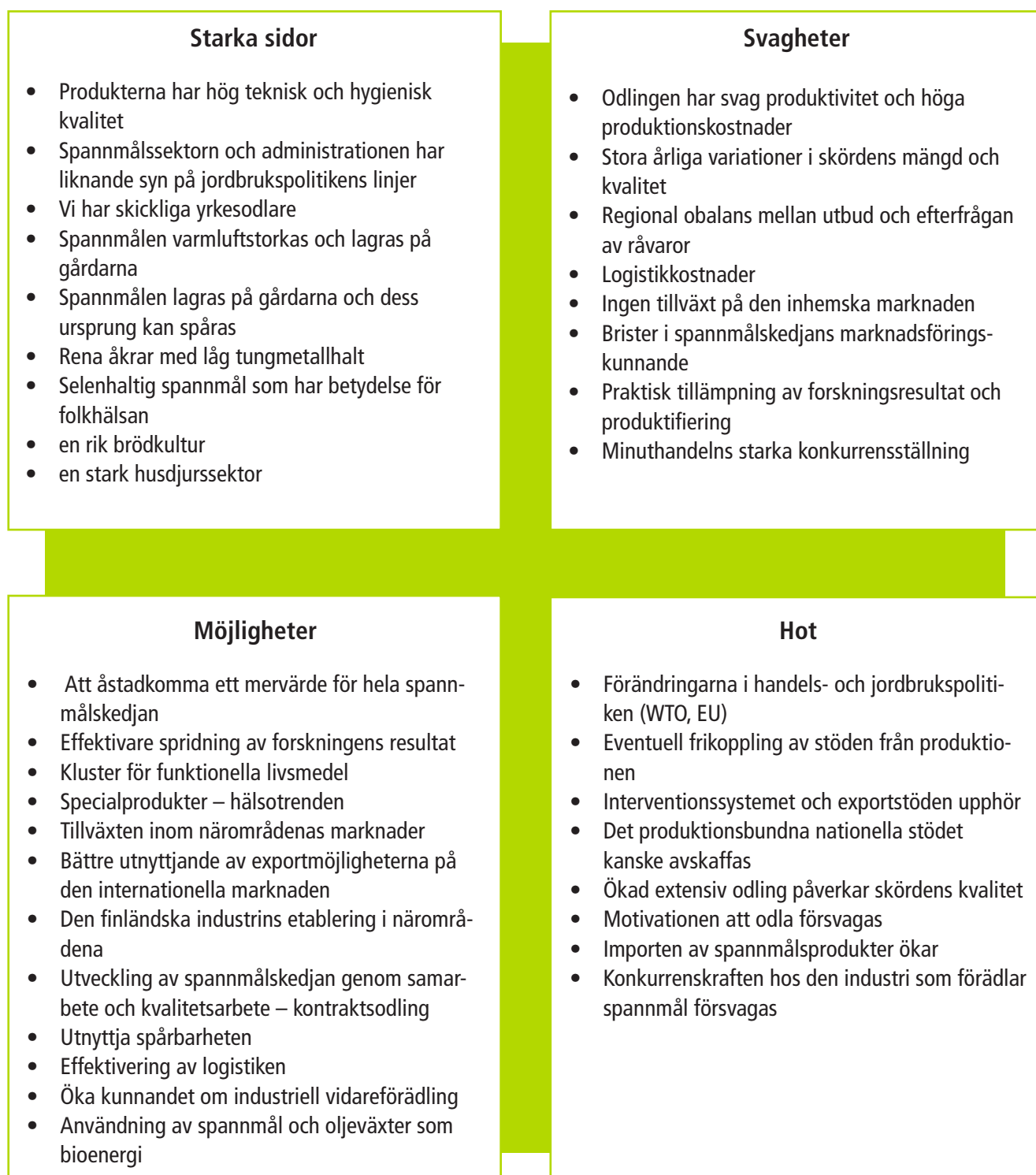
Polen är också en viktig råg- och havreproducent som ännu har mycket outnyttjad potential. Just i fråga om de här spannmålslagen kommer Polen i framtiden att konkurrera med Finland och de andra nordiska länderna på EU:s inre marknad och i handeln med tredje land. Å andra sidan är Polen också det nya medlemsland som har den största marknaden, som lockar investerare och gör landet till ett intressant etableringsområde också för finländska företag.

Danmark försöker genom sitt starka jordbruk och livsmedelssektor behärska Östersjöområdet. Livsmedelsförädlarna i Danmark är starka i internationell jämförelse. De har erövrat betydande marknadsandelar i Östersjöområdet till exempel inom socker och bryggeriindustrin. Dessutom har Danmark investerat stort inom kött- och mejerisektorn. Danmarks starka husdjurssektor är en betydande foderkonsument. Stora danska husdjursgårdar har investerat i kött- och mjölkproduktion i Baltikum och Polen. Danmark är en viktig konkurrent till den finländska kött- och mejeriföretagen.

7 Fyrfältsanalys av den finländska spannmålskedjan

starka sidor och hur spannmålskedjan den vägen skall kunna skapa ett mervärde för alla länkar i kedjan. Vid bedömningen av möjligheterna för att skapa ett mervärde bör vi hålla de huvudsakliga användningsändamålen för spannmål isär. Dessa är bulkspannmål, specialkvaliteter av spannmål och energispannmål. Kvalitetskraven på råvaran är olika i de olika grupperna.

Finlands spannmålskedja har många outnyttjade resurser. Kärnproblemet är hur dessa möjligheter skall kunna omvandlas till

Figur 12. Fyrfältsanalys av den finländska spannmålssektorn

8 Slutsatser

Vision:

”Finländska spannmålsprodukter är attraktiva och har en stark ställning på hemmamarknaden. De är också internationellt konkurrenskraftiga. Vi har en lönsam inhemsk spannmålsproduktion som täcker industrins råvarubehov.”

Spannmålskedjans framgångsfaktorer:

1. Tillfredsställande av konsumenternas behov på ett hållbart och långsiktigt sätt
2. Utveckling av kvalitetskedjan genom innovativ produktifiering och effektiv marknadsföring
3. En enhetlig och effektiv spannmålskedja, där alla länkar har en lönsam och marknadsorienterad verksamhet och god inbördes växelverkan.
4. Förhandsinsikt i jordbrukspolitiken och omvärldens förändringar
5. Utveckling och utnyttjande av spannmålsens mångsidiga användningsmöjligheter

Huvudlinjer och åtgärdsförslag för Finlands spannmålsstrategi

Strategin definieras enligt en fördelning på tre nivåer: huvudmål, mål och metoder och åtgärder för förverkligandet. Åtgärderna utgör strategins projektportfölj.

8.1 Tillfredsställande av konsumenternas behov på ett hållbart och långsiktigt sätt

Kundcentrering och bibehållande av konsumenternas förtroende

Spannmålskedjans verksamhet måste inom den närmaste framtiden i allt högre grad utgå från kunden och grunda sig på kunskap om kunders behov. Målet är att bevara och förstärka konsumenternas förtroende för inhemska livsmedel så att produkternas tekniska och hygieniska krav motsvarar konsumenternas krav, att produktionsmetoderna är miljövänliga och råvaran är spårbar. I fråga om transparens i spannmålskedjan har den inhemska produktionen och förädlingen en konkurrensför-

del i förhållande till importvaran. Förutom priset är produkternas kvalitet, smak, hälsosamhet, renhet och inhemska ursprung avgörande vid köptillfället. Vi bör stöda projekt som syftar till att öka konsumtionen av inhemsk spannmål. Spannmålskedjans aktörer bör följa med konsumtionstrenderna och försöka förutse förändringarna i konsumenternas konsumtionsvanor. Spannmålskedjan måste intensifiera sina ansträngningar i att sprida information särskilt om spannmålsens hälsoverklningar.

Mål: Främja konsumtionen av inhemsk spannmål och inhemska spannmålsprodukter.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): Spannmålskedjan stöder informationen om och marknadsföringen av finländsk spannmål och finländska spannmålsprodukter och verkar i samarbete med de organisationer som främjar konsumtionen av inhemska livsmedel och med dagligvaruhandeln.

8.2 Utveckling av kvalitetskedjan med hjälp av innovativ produktifiering och marknadsföring

Forskning, produktifiering och marknadsföring

Med kvalitetskedjan för spannmål menas kedjans hela verksamhet, från jord till bord. För att kvaliteten på slutprodukten skall kunna garanteras skall produktionskedjan och dess övervakning vara heltäckande och spårbar; kvalitetsarbetet och ansvaret för produkternas kvalitet bör lyftas fram i alla skeden av processen, från primärproducenten till konsumenten. (JSM 2001) En utveckling av spannmålskedjan med vetenskapens och teknologins hjälp är nödvändig för att spannmålskedjan skall få hållbara konkurrensfördelar och specialkunnande. Det är viktigt att utveckla nya produkter och produktkoncept. Inom till exempel de biotekniska tillämpningarna finna stora möjligheter och den finländska spannmålssektorn bör aktivt vara med i den internationella utvecklingen (ERA-programmet). Särskilt stora är möjligheterna att samarbeta inom Norden.

Ett av målen för spannmålsstrategin är att effektivare styra inriktningen och inriktningen av forsknings- och utvecklingsprojekt mot produktifiering och marknadsföring. Aktörerna i kedjan bör också verka för att den kunskap som erhålls genom offentliga forskningsprojekt är så verklighetsnära som möjligt (Kvalitetsstrategin, SITRA, TEKES, MTT, VTT, universiteten och högskolorna). De offentliga aktörerna bör ta ett större ansvar för att föra ut forskningsresultaten till praktisk nivå. Marknadsföringen av spannmålsprodukter ske i samarbete mellan industrin, handeln och odlarna genom att aktivt utveckla mångsi-

diga distributionskanaler (minuthandel, Horeca, storkök, anstalter, saluhallar, torg, direktförsäljning och export). Också för små och medelstora företag är det viktigt att utnyttja forskningsresultat, produktifiering och marknadsföringskunskande. För att samla de inhemska forskningsresurserna kunde det också inom spannmålsbranschen vara motiverat att skapa ett virtuellt kluster för strategiskt toppkunskande för ett bättre nätverk, så som rekommenderas i Sitras ERA-program. Den offentliga finansieringen bör bättre än förut styras till kartläggning av nya marknadsföringsmöjligheter och nya marknadsområden.

Mål: Att förbättra kedjans produktifierings- och marknadsföringsförmåga samt öka innovativiteten i spannmålskedjans verksamhet.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): Styrning av forskningsanslag för att stöda den finländska spannmålskedjans framgång på den inhemska och den internationella marknaden samt att utnyttja forskningsresultaten genom att förbättra samarbetet mellan den offentliga sektorn och spannmålskedjan.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): Utveckla nya innovativa produkter och marknadsföringssätt.

Förutsättningar för internationalisering och export

Målet bör vara att öka värdet och volymen på exporten av spannmål och spannmålsprodukter. I stället att som nu exportera oförädlad spannmål bör vi allt mera övergå till att exportera spannmålsprodukter och husdjursprodukter. Hälsosamma livsmedel är en växande produktgrupp, där man de senaste åren gjort stora satsningar i forskning och produktutveckling. Incitament för produktutvecklingen är de goda exportutsikterna. Vissa år har exporten av ekospannmål varit betydande. I synnerhet kan ekohavre av god kvalitet internationellt få en växande efterfrågan i framtiden.

Hälsoverkningarna av kostfibern i spannmålen borde påvisas och effektivare än nu utnyttjas genom tvärvetenskapligt samarbete mellan hälso- och näringsbranschen och spannmålsteknologin. Det är viktigt att öka kunskapsnivån om näringsfrågor inom spannmålsbranschen och att lyfta fram havren som specialiseringsområde i den internationella arbetsfördelningen. Man bör utreda om malt kan användas för specialändamål och till annat än för traditionell dryckesframställning. Vi bör utveck-

la möjligheterna för att exportera malt osv. till Ryssland samt möjligheterna för att odla nya enzymrika maltkornssorter. Odlingen av korn utvecklas genom att jordbrukarna sporras att odla mera av de maltkornssorter som används internationellt inom bryggeriindustrin.

Mål: Tyngdpunkten inom spannmålsexporten förflyttas från kärnor till slutprodukter och nya exportmarknader söks för långt förädlade produkter. Den finska specialspannmålen görs kända och dess image förbättras.

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Kartläggning av nya marknader och potentiella kundgrupper.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): De konsumtionsfrämjande åtgärderna för havre fortsätter och utvidgas och byggandet av nätverk inom havrebranschen främjas.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): Olika saluföringsformer för spannmål utreds och de möjligheter för export av havre de ge utvecklas.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): Främjande av exportförutsättningarna för maltkorn och specialmalt främjas och marknadsföringen av nya produkter stöds.

Produktion av ekospannmål

Ekologisk produktion är ett sätt att differentiera produktionen. Ekospannmål är en del av spannmålskedjan, och den har en roll i varje segment av kedjan. Ekoprodukterna kommer också i framtiden att ha sin egen kundgrupp, och ekoprodukterna måste bibehållas som en del av jordbrukets produktsortiment. Ekospannmålskedjans verksamhet och konkurrenskraft bör utvecklas i takt med förutsättningarna och möjligheterna för marknadsföring. Det stigande energipriset och dess inverkan på produktionskostnaderna för spannmål och insatsernas pris kan gynna produktionen av ekospannmål. Ekologisk odling är nationellt en viktig del av bilden för att spannmålskedjan skall vara ekologiskt trovärdig, trots att ekoprodukterna i konsumenternas val inte ännu fått den uppskattning den enligt sin ekologiska betydelse är värd.

Mål: Att utveckla ekospannmålskedjans konkurrenskraft i samband med den övriga spannmålskedjan.

Åtgärd (Ekospannmålskedjan) Att utvärdera ekospannmålskedjans konkurrenskraft och genomföra en särskild strategi för ekospannmål.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): Utveckla insamlingen av data och prisuppgifter för statistiken över ekoproduktionen.

8.3 En enhetlig och fungerande spannmålskedja där alla delar fungerar på ett lönsamt och marknadsorienterat sätt i inbördes växelverkan

Alla parter borde in sin verksamhet ha kedjans gemensamma bästa som mål. Som en åtgärd inom spannmålsstrategin utarbetas nyckeltal som beskriver kedjans verksamhet och dess förverkligande följs kontinuerligt upp. Kedjans aktörer förbinder sig att förverkliga strategin och så snabbt som möjligt reagera på avvikande siffror. I samarbetsgruppens verksamhet och förverkligandet av strategin betonas de synergieffekter som erhålls så att parterna i kedjan upplever sitt engagemang som nyttigt.

Mål: Spannmålskedjans aktörer förbinder sig att fortsätta och utveckla samarbetet.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): Spannmålsbranschens samarbetsgrupp fortsätter sin verksamhet. Nyckeltal som beskriver scenarierna för kedjan och ändringarna i kedjans verksamhet utarbetas och utvecklingen följs upp kontinuerligt. Rapportering av resultaten bl.a. i samarbetsgruppens branschrapporter och seminarier.

8.3.1 Den industri som använder spannmål bör vara konkurrenskraftig

Spannmålsindustrin har en avgörande betydelse vid bildandet av ett mervärde och vid utnyttjandet av inhemsk spannmål.

Tillgången på inhemsk råvara

Det är centralt för industrins konkurrenskraft att den har tillgång till inhemsk råvara som motsvarar användningsbehovet, som är spårbar och prismässigt konkurrenskraftig. Man bör

också sörja för tillgången på spannmål av specialkvaliteter för nya marknader och produkter. Råvarukostnaderna kan inte få avvika avsevärt från motsvarande kostnader i konkurrentländerna då vi stegvis övergår till en fri internationell marknad. Samtidigt borde industrin förbinda sig att använda inhemsk råvara om sådan kan fås på de ovan nämnda villkoren. För att förbinda industrin till detta är till exempel kontraktsproduktion ett nyttigt redskap.

Förbättring av kostnadseffektiviteten

Finlands livsmedelsindustri verkar på EU:s gemensamma marknad. Särskilt efter det att de baltiska länderna och Polen anslutit sig till EU har marknadssituationen i Östersjöområdet förändrats. För att klara sig på den hårdare marknaden måste industrin hela tiden förbättra sin konkurrenskraft. Ett företag som är stort i Finland är litet i EU. Med tanke på utvecklingen av branschens struktur vore det viktigt att betrakta också närområdena som vår hemmamarknad, på samma sätt som östersjöländerna är vår hemmamarknad i EU. Det skulle ge de finländska företagen möjlighet att genom branscharrangemang förbättra sin kostnadseffektivitet och bevara sin konkurrenskraft på den öppna marknaden. Den nationella konkurrenslagstiftningen borde inte användas för att begränsa strukturutvecklingen inom industrin, genom att ge en snävare tolkning av begreppet relevant marknadsområde än våra viktigaste konkurrentländer gör.

Mål: Förbättra industrins kostnadseffektivitet

Åtgärd (industrin) Ändra konkurrenslagstiftningens tolkning av definitionen relevant marknadsområde.

Åtgärd (industrin) Effektivisera industrins processer.

Utveckla och marknadsföra nya innovativa produkter

Vid utvecklingen av nya produkter samarbetar företag och statligt finansierade forskningsprojekt. Vid forskningen, produktifieringen och informationen om den inhemska spannmålsråvarans egenskaper är det motiverat att arbeta också på flera andra nivåer, såsom jordbruks- och livsmedelsvetenskap samt medicinska, bio-, närings- och miljövetenskaper.

Mål: Genom innovativitet skapas nya produkter och produktkoncept.

Åtgärd (industrin) Öka industrins forsknings- och utvecklingsverksamhet med privata och offentliga medel.

8.3.2 Genom utveckling av spannmålshandelns metoder skapas ett mervärde för spannmålskedjan

Utveckla kontraktproduktionen

Kontraktproduktion har en viktig roll vid utvecklingen av spannmålskedjans funktion. Med hjälp av kontraktproduktion säkerställs att spannmålen motsvarar efterfrågan i fråga om mängd och kvalitet. För detta bör en fast förhandsprissättning av spannmålen tas allmänt i bruk och man bör känna till kvalitetskriterierna för spannmål för olika användningsändamål. Det är meningen att man genom kontraktodling skall minska produktionen av spannmål utan sk. adresslapp. I utvecklingsarbetet bör man sträva efter att utnyttja t.ex. de möjligheter de internationella spannmålsbörserna erbjuder och samtidigt öka kunskanternas och kunskapen hos aktörerna i spannmålskedjan. Spannmålshandelns parter bör hela tiden utveckla systemen och prissättningen inom handeln så att det gynnar alla parter. Handelsparterna bör ha tillgång till en stor palett av kontraktodlingsformer där odlarna själva kan välja det alternativ som passar dem bäst. Offentlig marknads- och prisstatistik samt elektroniska marknadsplatser främjar marknadens funktion. Övrig service inom spannmålskedjan som rådgivning, planering, transporter bör utvecklas så att de blir effektivare, fungerande samarbetsnätverk.

Mål: Kontraktproduktionen utvecklas så att den motsvarar aktörernas behov.

Åtgärd (odlarna, spannmålshandeln och industrin): Riktlinjer för kontraktproduktion av spannmål utarbetas och anvisningar om goda produktions- och lagringsmetoder för spannmål integreras i odlings- och handelskontrakten.

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Man utreder behovet av kontrakt för spannmål av specialkvaliteter, utvecklar kvalitetsprissättningen för olika spannmålsslag och tillämpar den vid kontraktodlingen och handeln.

Effektivering av spannmålskedjans logistik

En av de största möjligheterna i fråga om att effektivisera spannmålskedjan är att skära ner logistikkostnaderna. Detta innebär att transportsträckorna förkortas och transporterna rationaliseras, transaktionskostnaderna sänks och spannmålsodlingen sker så nära följande produktionsled som möjligt. Den elektroniska dataförmedlingen i spannmålskedjan effektiviseras. Den information man får in används bl.a. för att effektivisera logistiken. Redan nu är andelen direkta leveranser från gårdarna till användaren bland de största i världen. Denna andel bör höjas ytterligare och logistiken bör effektiviseras. Samtidigt kan uppgifterna rörande odlingen och logistiken utnyttjas i alla delar av kedjan. Den ökade elektroniska handeln kräver attitydförändringar hos jordbrukarna och ökat intresse för att marknadsföra sin skörd. För att målet för e-handeln skall nås krävs att prisnoteringarna på spannmål är offentliga och att de faktorer som påverkar priset skall vara lätt tillgängliga. Man bör komma överens om försäljningsvillkoren i så god tid som möjligt. Man behöver vissa kvalitetsuppgifter om spannmålspartiet och bör kunna ansvara för leveransvillkoren. De logistiska kostnader som påverkar konkurrenskraften hos exporten och importen av spannmål och spannmålsprodukter bör sänkas. Dessa kostnader är bl.a. kostnaderna för hanteringen i hamnarna, hamnavgifter samt olika avgifter som belastar transportfartygen. Genom att sänka dessa kostnader kan man direkt förbättra konkurrenskraften för den exporterade spannmålen. För att minska spannmålskedjans logistiska kostnader utreds möjligheterna att lagra en del av beredskapslagren på gårdar i stället för som nu i mellanlager.

Mål: Att utveckla logistiken på hemmamarknaden och i utrikeshandeln.

Åtgärd: (spannmålens användare, odlarna, rådgivningen): Utredda de bästa logistiska lösningarna och genom rådgivningen uppmuntra producenterna att bedöma transportkostnaderna och olika logistiska alternativ.

Mål: Att förbättra spannmålskedjans effektivitet och transparens i marknaden genom att ge ut exakta marknadsuppgifter.

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Uppföljning av data om utbudet, efterfrågan. Kvaliteten och priserna på spannmål och publicering av data samt utveckling av den elektroniska handeln.

Handel mellan gårdarna

Handel med spannmål mellan gårdarna och husdjursgårdarnas egen användning av spannmål har ökat under de senaste åren och kommer att öka ytterligare då gårdarnas storlek ökar och då man fått tillgång till mobil fodertillverkningsutrustning och ny utfodringspraxis. Effektivisering av handeln med spannmål mellan gårdarna främjas av tillgången på marknadsuppgifter och utredningarna om handelsformer som lätt kan tillämpas vid handel med spannmål mellan gårdarna.

Mål: Effektivisera spannmålshandeln mellan gårdarna.

Åtgärd (rådgivningen, producentorganisationerna och samarbetsgruppen): Göra marknadsuppgifterna lättillgängligare. Utreda olika metoder för handel med spannmål mellan gårdar och ge ut denna information.

8.3.3 Spannmålsodlingen bör vara lönsam för jordbrukaren

Förbättring av odlingens produktivitet

Bättre produktivitet i primärproduktionen är en central faktor för både odlingens lönsamhet som för effektiv funktion i kedjan. Det är viktigt att de jordbrukare som specialiserar sig på spannmålsproduktion har möjlighet och intresse för att utveckla sin yrkesskicklighet och bibehålla odlingsmotivationen. Spannmålsens låga pris och förändringarna i stödsystemet försvagar motivationen att producera och kan härigenom styra utvecklingen inom produktionen i motsatt riktning.

Produktiviteten kan förbättras (1) genom rätt förhållande mellan insats och utbyte, (2) höja skördenivån och (3) sänka produktionskostnaderna. Ett viktigt sätt att förbättra produktiviteten är att höja spannmålsens medelskörd med 20 procent dvs. till minst fyra ton per hektar och höja medelskörderna av oljeväxter till två ton per hektar. Den råvara den inhemska spannmålssektorn behöver produceras huvudsakligen på gårdar som specialiserat sig på spannmålsodling eller husdjursproduktion och sköts yrkesmässigt. Sorternas biologiska potential bör kunna utnyttjas effektivare än vad som nu görs med hjälp av effektivare odlingsteknik. Forskningen och växtförädlingen samt en effektivisering av odlingsåtgärderna i praktiken har en central roll i detta utvecklingsarbete. Den finländska spannmålskedjans framtid och tillgången på högklassig råvara grundar sig på de gårdar som utvecklar sin produktion. Dessa yrkesodlare har en högre skördenivå än genomsnittsodlaren. Det är en utmaning för yrkesodlarna att man då arrendeodlingen ökar och jordpriset stiger inte har kunnat satsa fullt ut på de arrendeskiften som är i dålig växtkondition. En höjning av skördenivån skulle för-

utsätta en effektivare och också ökad användning av produktionsinsatser vilket med nuvarande produktpriser och med beaktande av skörderisken i Finland inte alltid är ekonomiskt lönsamt. Den tredje produktivitetshöjande faktorn är att sänka kostnaderna. De största besparingarna kan göras genom att sänka de fasta kostnaderna, bl.a. maskin- och energikostnader och genom att öka gårdsstorleken. Odlingens lönsamhet kan förbättras genom att utveckla försäljnings- och marknadsföringsmetoderna. Det förutsätter att också spannmålsodlarna är på det klara med de faktorer som påverkar spannmålspriset, känner till försäljningskanalerna och köparnas och användarnas behov.

Mål: Förbättra spannmålsodlingens produktivitet och yrkesodlarnas motivation att producera.

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Forskningen och växtodlarna förbinder sig att utveckla kvaliteter som motsvarar användningsbehovet.

Åtgärd (rådgivningen, odlarna, spannmålshandeln och industrin): Utveckla kvalitetssystemen och utbildningen av spannmålsodlarna, förbättra förhållandet mellan insats och utbyte och dokumentera uppgifterna om odlingen samt följa upp och analysera produktionens nyckeltal.

Åtgärd (odlarna och rådgivningen): Utveckla och utöka samarbetet om maskiner, marknadsföring och anskaffning av insatser, anlita entreprenörer och lägga ut arbeten på entreprenad.

Åtgärd (samarbetsgruppen, rådgivningen, odlarna, producentorganisationerna och spannmålshandeln): Förbättra jordbrukarnas skicklighet i marknadsföring och göra marknadsdata lättare tillgängliga.

Spannmålsens kvalitet

EU ställer i sin lagstiftning allt strängare krav på spannmålsens hygieniska kvalitet, bl.a. För vissa mögeltoxiner. Detta förutsätter att spannmålsens hygieniska kvalitet följs upp och säkerställs. Dessutom ställer marknaden ökande krav på spannmålsens tekniska kvalitet. En hög spannmålskvalitet kan bäst uppnås genom att utnyttja forskningsresultat, ha en fungerande kvalitetsuppföljning och med hjälp av avtalsbundna konstruktiva och tydliga kvalitetsincitament. Man bör i synnerhet fästa vikt vid utsädes kvaliteten.

Mål: Spannmålsens kvalitet motsvarar marknadens behov.

Åtgärd (rådgivningen, forskningen och industrin): Information till jordbrukarna om förändringarna i kvalitetskraven gällande spannmålsens hygien och de odlingstekniska möjligheterna för att uppfylla dessa krav.

Åtgärd (samarbetsgruppen och hela spannmålskedjan): Vi utvecklar och genomför ett uppföljningssystem och söker metoder för att förebygga kvalitetsproblem som mögeltoxiner i spannmål.

8.4 Förutseende av förändringen med hänsyn till jordbrukspolitiken och omvärlden

Den nationella jordbrukspolitiken och omvärlden

Det nationella stödsystemets syfte är att kompensera jordbrukarna för den permanenta olägenhet som klimatet innebär och skapa en sporrande omvärld för spannmålsodlingen. Miljöstödets tilläggsdel (tidigare det nationella växtodlingsstödet) bör i mån av möjlighet hållas kvar så att det betalas skilt för olika grödor och sporrar till produktion av spannmål av god kvalitet. Det nationella stödsystemet är också grundpelaren för upprätthållandet av beredskapsförsörjningen. Beredskapstryggheten bör grunda sig på produktion och användning av inhemsk spannmål. Det är av avgörande betydelse för vår beredskap att spannmålskedjan kontinuerligt utvecklas. Det är centralt för tryggheten av spannmålsproduktionen i Finland att det produktionsbundna stödet för specialspannmål bevaras så att det betalas per gröda och bibehålls på nuvarande nivå. Systemet med investeringsstöd bör utvecklas så att det gäller jämbördigt för alla produktionsformer, särskilt bör investeringsobjekten för växtodlingsgårdar utvidgas. Utan ett mer täckande investeringsstödprogram för växtodlingsgårdar kommer en utveckling av produktionen eller en strukturutveckling inte att ske. För kontroll av de stigande produktionskostnaderna bör nya metoder utvecklas med skattepolitiska åtgärder. Växtodlingens lönsamhet kunde främjas genom att lindra beskattningen till exempel vid generationsväxling eller anskaffning av åkerjord. Återbäringen av bränsleaccisen inverkar direkt på odlingens lönsamhet. Målet vid utvecklingen av lagstiftningen bör vara att skapa en sporrande omvärld och förstärka konkurrenskraften. Man borde sträva efter att nationellt tillämpa EU:s lagstiftning så att spannmålskedjans lönsamhet kan förbättras. Finland borde aktivt medverka till att fullkornsspannmål tas med på listan över produkter vars konsumtion bör främjas på EU:s inre marknad.

Mål: Den inhemska spannmålskedjans verksamhetsförutsättningar förstärks genom den nationella stödpolitiken.

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Att påverka i det jordbrukspolitiska beslutsfattandet så att växtodlingens lönsamhet och de faktorer som påverkar odlingsmotivationen beaktas.

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Stödsystemen utvecklas jämbördigt också med beaktande av växtodlingsgårdarnas behov av strukturutveckling.

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Att bibehålla den nationella beredskapen och en tillräcklig självförsörjning av spannmål.

EU:s jordbrukspolitik

Stödsystemen för det finländska jordbruket baserar sig på stödformer enligt den gemensamma jordbrukspolitiken bl.a. de EU-finansierade CAP-stöden och de delfinansierade stöden kompensationsbidrag och jordbrukets miljöstöd. Kommissionen ger år 2008 ett förslag till reform av systemet med kompensationsbidrag, som avses träda i kraft år 2010. För Finland är det viktigt att systemet fortsättningsvis gäller i hela landet. En utmaning för framtiden vid utvecklandet av miljöstödssystemet är att i synnerhet styra vattenskyddsåtgärderna regionalt. Med tanke på de svagaste produktionsområdena är det av största betydelse att interventionssystemet bevaras.

Ståndpunkt: I EU:s jordbrukspolitik måste Finlands särskilda förhållanden beaktas. I synnerhet bör kornet fortsättningsvis bibehållas som interventionsgröda.

Den internationella omvärlden

Utnyttjande av innovativa resultat möjliggör export och internationalisering. Exporten av nya funktionella produkter kan utvecklas genom utökat samarbetet mellan företag, forskningsanstalter, producenter och konsumentorganisationer på EU-nivå och genom att skapa ramar för internationell användning. En gemensam patentorganisation inom EU för immateriella rättigheter är nödvändig för att en kluster för hälsosam kost skall kunna skapas. Dessutom bör vi nationellt lyfta fram utvecklingen av verksamheten i organisationer som arbetar med teknologiöverföring (Sitra, ERA). På den inre marknaden borde hälsosam kost kunna användas mindre restriktivt

än nu, eftersom till exempel de positiva hälsoverkningsarna hos fullkornsprodukter allmänt anses obestridliga.

Mål: Att förbättra ställningen för finländska innovativa produkter på den inre marknaden och i tredje land.

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Att agera på den gemensamma marknaden för att avlägsna handelshinder och främja exporten av produkter och teknologi. Möjlighet att bevilja tillfälligt saluföringstillstånd och främja en toleranterare marknadsföring

Åtgärder (hela spannmålskedjan): Att få med fullkornsprodukterna i EU:s program för konsumtionsfrämjande.

Finlands spannmålskedja bör förbereda sig på att möta det tryck som uppkommer på grund av WTO:s strävanden efter en fri handel med jordbruksprodukter. Om exportstöden slopas kommer det att ha konkreta verkningar för Finland. Det skulle något höja världsmarknadspriserna på spannmålsprodukter och samtidigt öka det globala spannmålsutbudet (Kerkelä m.fl. 2005). Den minskning av exporten som slopandet av exportstöden skulle medföra för Finlands del innebär de största utmaningarna för produktionen av fodersäd och mjölk. Fodersädens pris och produktion skulle minska så att produktionen av fodersäd i stort sett skulle motsvara den inhemska efterfrågan. Veteproduktionen i Finland skulle enligt beräkningarna bibehållas på oförändrad nivå. Också i den internationella omvärlden finns det flera faktorer som verkar för en höjning av spannmålspriserna. Klimatförändringarna, den stigande levnadsstandarden i de stora folkrika länderna och det ständigt stigande energipriset kan redan var för sig leda till en situation där vi globalt har knappt om spannmål och mat överlag än ett överutbud. Produktionen av bioenergi kommer uppenbarligen att snabbt öka efterfrågan på spannmål globalt, eftersom odlad åkerenergi trots allt är det snabbaste sättet att producera ny bioenergi för att skapa balans på energimarknaden. Det ständigt stigande priset på produktionsinsatser skapar för jordbrukarna ett prishöjningstryck. Bibehållandet av en global spannmålsbalans kommer under de kommande åren sannolikt att medföra en prishöjning på spannmål. Åkerarealen på jorden kan inte avsevärt utökas, tvärtom minskar den på grund av befolkningstillväxten och byggnationen. Spannmålskedjans parter gör gemensamma prognoser som man använder för att förbereda sig inför radikala förändringar i fråga om spannmålsproduktionen eller spannmålskedjans uppbyggnad. Radikala förändringar kan till exempel förorsakas av pandemier eller klimatförändringen och

av företags- eller branscharrangemang inom spannmålskedjan.

Mål: Att vara beredd inför förändringar i interventions- och exportstödssystemen.

Åtgärd (JSM, MTK och SLC och industrin): Bereda sig på förändringar av systemen för intervention och exportstöd och på sänkta importstöd. Med hjälp av forskningen bör förändringarna verkningar för Finland utredas och alternativa verksamhetsmodeller granskas.

Ståndpunkt: Exportstödet för havre bibehålls som en del av interventions- och exportstödssystemen.

Genteknik

De gentekniska metoderna kan ge möjligheter att främja och skapa nya verksamhetsförutsättningar för åkerbruket. Inom växtodlingen bör man följa de riktlinjer som jord- och skogsbrukets arbetsgrupp för genteknik dragit upp enligt vilka gentekniska tillämpningar utvecklas med hänsyn till kunderna och miljön. Målsättningen är att producera produkter med högre kvalitet än tidigare med beaktande av det finländska jordbrukets och naturens särdrag. Anvisningarna om parallellodling kan medföra förändringarna i åkrarnas användning, men en noggrannare analys av situationen är för tillfället inte möjlig att göra. Lagstiftningen om parallellodlingen får dock inte medföra orimliga merkostnader för växtodlarna. Gentekniska tillämpningar för odlingen korn, havre, råg och rybs kommer sannolikt inte i bruk under den tid som strategin omfattar.

8.5 Utnyttjande av spannmålsens mångsidiga användningsmöjligheter

Nya användningsmöjligheter för spannmål kan förstärka jordbruksproduktionen och den vägen också landsbygdsområdenas livskraft. Genom att öka användningen av biomassa för energiproduktion kan vi ersätta fossila energikällor med förnyelsebara energikällor. Med hjälp av metoder inom den s.k. vita bioteknologin kan biomassan också utnyttjas på många andra sätt (Hermans & Kulvi, 2005).

Därtill är kommissionens miljöpolitiska riktlinjer för att genom energipolitik minska gemenskapsområdets beroende av fossil energiråvara förenliga med de jordbrukspolitiska strävandena för att öka landsbygdsområdets livskraft. Nationellt är det betydelsefullt att dyr importenergi ersätts genom att överkapaciteten inom jordbruket används för produktion av bioenergi eftersom

det nuvarande energiberoendet och –priset äventyrar den ekonomiska tillväxten.

Bioenergi

Utvecklingen på energimarknaden och inom bioteknologin under de senaste åren har skapat nya användningsmöjligheter för våra åkergrödor, som har stor betydelse för jordbruksproduktionens framtid och en hållbar utveckling. Därutöver har också små mängder spannmål och -biprodukter används för direkt energiproduktion. Sådan spannmål som inte lämpar sig för livsmedels- eller foderproduktion eller som inte fyller marknadskraven kunde också i fortsättningen användas som sådan för energiproduktion. Spannmålsproduktionens lönsamhet kunde också förbättras genom att elda med halm, för detta behövs dock lämpliga förbränningsanläggningar. Vid produktionen och användningen av bioenergi är råvarans ursprung en central faktor, särskilt inom spannmålsbranschen. Om råvaran till biobränslet produceras i Finland skapar det ny efterfrågan och nya möjligheter för jordbruket och landsbygden. Samtidigt tar vi ett steg mot en hållbar utveckling och en miljövänligare energianvändning. Om produktionen och användningen av biobränslen grundar sig på importråvara blir nyttan på nationell nivå mindre. Inhemsk råvara kan användas endast om de kan produceras på ett konkurrenskraftigt sätt. Konkurrenskraften beror bl.a. på energipriserna och på spannmålsproduktionens konkurrenskraft. Också utnyttjandet av de biprodukter som uppkommer vid produktionen av biobränslen inverkar på biobränslenas konkurrenskraft. Om man i Finland ökar användningen av biobränslen för trafikbruk eller inom andra sektorer bör utgångstanken vara att produktionen av biobränsle i första hand baserar sig på inhemska råvaror. För detta behövs från statens sida klara riktlinjer för produktionen och användningen av bioenergi och råvarans ursprung samt incitament för odlarna för att de förväntade nivåerna skall nås. För främjandet av produktionen och användningen av bioenergi bör man söka metoder med vilka konkurrenskraften hos det inhemska biobränslet och -råvaran kan förbättras jämfört med importerad råvara. I spannmålsbalanserna skall man förutom de nuvarande spannmålsproducenternas och -användarnas geografiska läge också beakta närheten till marknaderna för de framtida användningsformerna för spannmål och oljeväxter såsom nonfood- och bioenergianvändning samt deras biprodukter. En ökad användning av kontraktsproduktion mellan industrin och odlarna kan förbättra en förnuftig användning av åkerjorden med hänsyn till deras geografiska läge. Bioenergi kan vara ett alternativ för sådana spannmålsgårdar som inte har möjligheter eller vilkas produktionsförhållanden inte lämpar sig för produktion av högklassig livsmedelsspannmål. Bioenergi är i likhet med mineralolja en global produkt. Därför bör man vid investering i branschen tillämpa samma vida definition av marknaden som an-

vänds inom marknaderna för energi, med vilka de centrala aktörernas medverkan i grundinvesteringarna i en eller flera effektiva produktionsbolag kan främjas.

Mål: Främja produktion och användning av bioenergi framställd av inhemska spannmålsråvara.

Åtgärd (industrin och odlarna): Man stöder åtgärder för utveckling av produktionsförutsättningarna för biobränsle.

Ståndpunkt: Vid beviljande av investeringsstöd bör även beaktas att de nya produktionsanläggningarna placeras på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt med tanke på tillgången på råvaror och marknadsföringen av produkterna.

Stärkelse

Stärkelse av spannmål är en mångsidig produkt. Ett av de växande delområdena anses vara ett mångsidigare utnyttjande av stärkelse för non-foodsektorn som ersättning för i synnerhet oljebaserade råvaror (green chemistry). Med hjälp av grön teknologi kan vi medverka till att målsättningarna för minskande av utsläpp av växthusgaser enligt Kyoto-avtalet nås.

Mål: Skapa flera tillämpningar av spannmålsstärkelse och utöka marknaden.

Åtgärd (industrin) Forsknings- och produktutvecklingsarbete som syftar till att ersätta oljebaserade pappersindustriprodukter (latex) med stärkelsehärledningar.

Annan användning av biomassa

Den vita bioteknologin är en växande sektor där man på ett mångsidigt sätt utnyttjar moderna biotekniska metoder för industrins behov. Förutom för produktion av biobränsle och stärkelse för non-foodanvändning kan biomassa, såsom stärkelse, cellulosa, växtoljor eller jordbruksavfall användas för att producera kemikalier, biologiskt nedbrytbar plast, bekämpningsmedel eller nya fibrer (Hermans & Kulvik 2005).

Litteraturförteckning

Hermans, R. & Kulvik, M. 2005. Initiatives on a Sustainable Development Strategy for the Finnish Economy, ETLA Discussion Papers, No 988, Helsinki, 30 s.

Kerkelä, L., Lehtonen, H. & Niemi, J. 2005. The impacts of WTO export subsidy abolition on the agri-food industry in the EU: A preliminary assessment. VATT Discussion Papers 375.

Lehtonen, H., Pyykkönen, P. & Niemi, J. 2004. CAP-uudistuksen vaikutukset kasvin-tuotantoon. In: Heikki Lehtonen (red.). CAP-uudistus Suomen maataloudessa. MTT:s rapporter 62: p. 25–42. <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts62.pdf>

Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.) 2006. Suomen maatalous ja maa-seutuelinkeinot 2006. MTT Ekonomiforskning, publikationer 105. 96 s.

Arbetsgruppsbetänkande, HIM:s publikation 11/2006 Liikenteen biopolttoaineiden tuotannon ja käytön edistäminen Suomessa kan läsas på HIM:s hemsida www.ktm.fi/energiaraportit tai <http://www.ktm.fi> > Energia > Selvityksiä ja raportteja > Uusiutuvat energialähteet ja turve.

JSM 2000a: Nationella veteprogrammet 2000–2005. Nationella spannmålsstrategiprogrammet, Helsingfors, 21 s.

JSM 2000b: Nationella kornprogrammet 2000–2005. Nationella spannmålsstrategiprogrammet, Helsingfors, 25 s.

JSM 2000c: Nationella rågprogrammet 2000–2005. Nationella spannmålsstrategiprogrammet, Helsingfors, 12 s.

JSM 2000d: Sammanfattning – En strategisk bedömning av havremarknaden. Nationella spannmålsstrategiprogrammet, Helsingfors, 15 s.

MMM 2000e: Nationella programmet för ekospannmål 2000–2005. Helsingfors, 25 s.

JSM 2001: Förvaltningens handlingsprogram för förverkligande av en kvalitetsstrategi för Finlands livsmedelsekonomi. Arbetsgruppspromemoria av kvalitetsledningsgruppen för livsmedel, Helsingfors, 39 s.

JSM 2002: Jord- och skogsbruksministeriets strategi för naturresurserna – Hållbar användning av förnyelsebara naturresurser, JSM:s publikation 8/2001, Helsingfors, 112 s.

JSM 2004: Mellanrapport om primärproduktionen, ingår i den nationella kvalitetsstrategin för livsmedelsnäringen – Slutrapport, JSM:s publikation 5/2004, Helsingfors, 110 s.

JSM 2005: Elintarvikelandens laatutietojärjestelmät – Tavoiteohjelma 2005–2010, JSM:s publikation 10/2005, Helsingfors, 22 s.

Arbetsgruppspromemoria 2001:12, JSM: Maatalouden bio- ja geeniteknikkastrategia, Helsingfors, 122 s.

Arbetsgruppspromemoria 2004:10, JSM: Kansallinen rehustrategia ja toimenpideohjelma 2004–2010, Helsingfors, 104 s.

Arbetsgruppspromemoria 2005:2, JSM: Luonnonmukaisen elintarviketuotannon yhteistyöryhmän loppuraportti, Helsingfors 2005, 63 s.

Arbetsgruppspromemoria 2005:15, JSM: Peltoviljelyn tulevaisuuden linjaukset Suomessa, Helsingfors 2005, 45 s.

Arbetsgruppspromemoria 2006:13, JSM: Utvärdering av spannmålskedjans samarbetsgrupps verksamhet – slutrapport. Helsingfors 2006, 65 s.

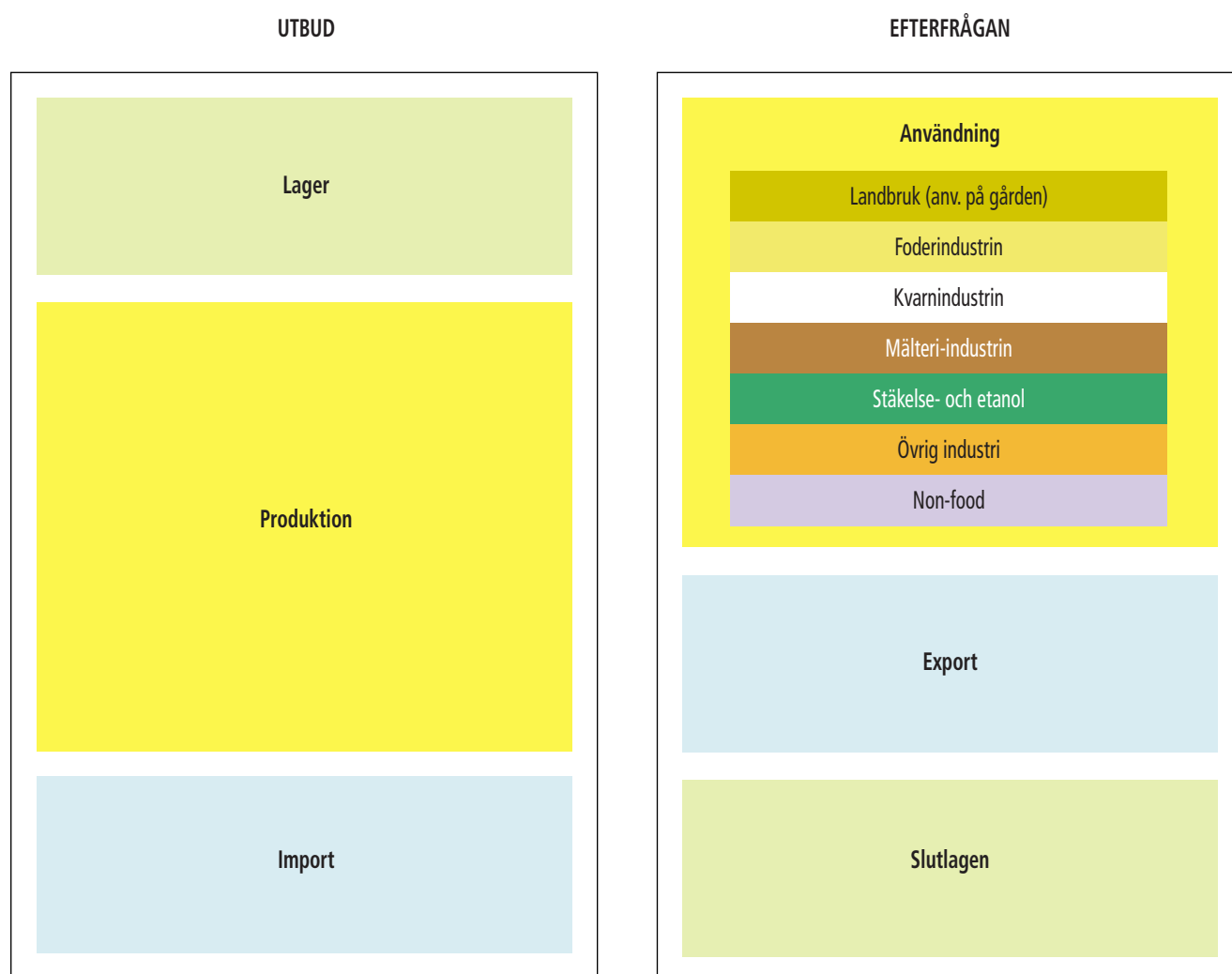
M. Uusikylä (toim.) 2006. Elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaraportti: Suomi – kilpailukykyinen terveellisen ravitsemuksen edelläkävijä, Sitran ERA raportti, Helsingfors, 32 s. Statsrådet 2005. Statsrådets jordbrukspolitiska redogörelse 20.10.2005, VNS 4/2005 vp. 69 s. Kan laddas ner från http://wwwb.mmm.fi/tiedoteliitteet/051020_SELONTEKO.pdf

Över 30 expertintervjuer från olika delar av spannmålskedjan.

INDIKATORER FÖR FINLANDS SPANNMÅLSSTRATEGI

Indikatorer för hela kedjan

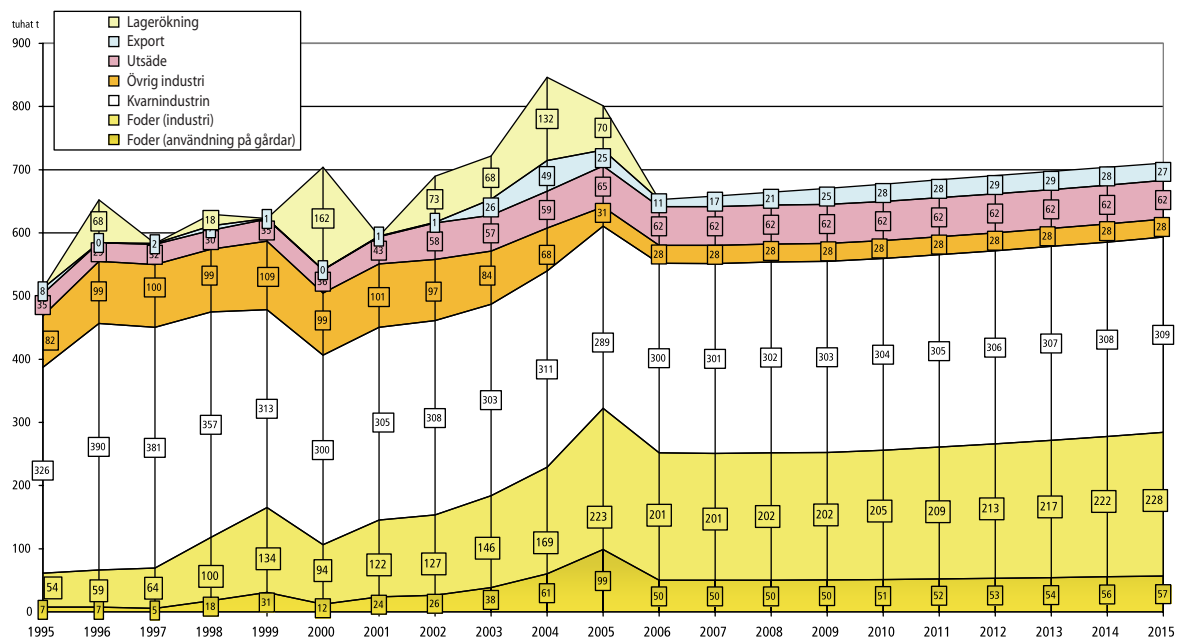
1. Elementen i spannmålsbalansen, produktion, användning, lagring, utrikeshandel:

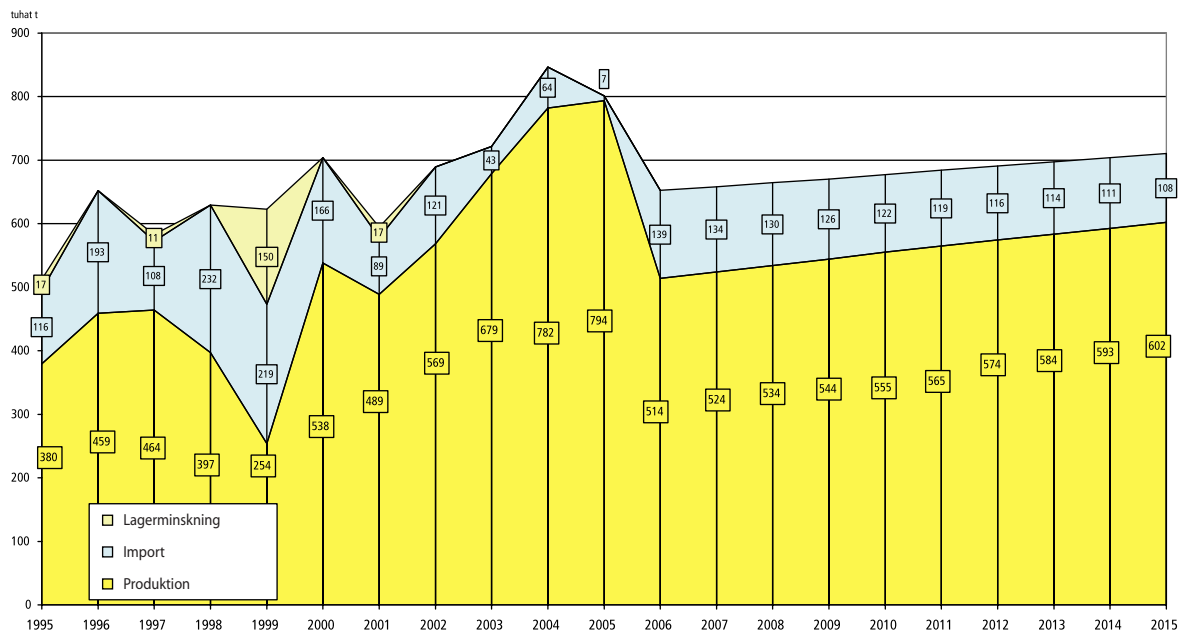
2. Indikatorer

1. Areal (ha):
2. Areal/invånare (ha/capita)
3. Skördenivå (t/ha)
4. Produktion (t)
5. Användning per produktionsgren (t)
6. Import (t)
7. Export (t)

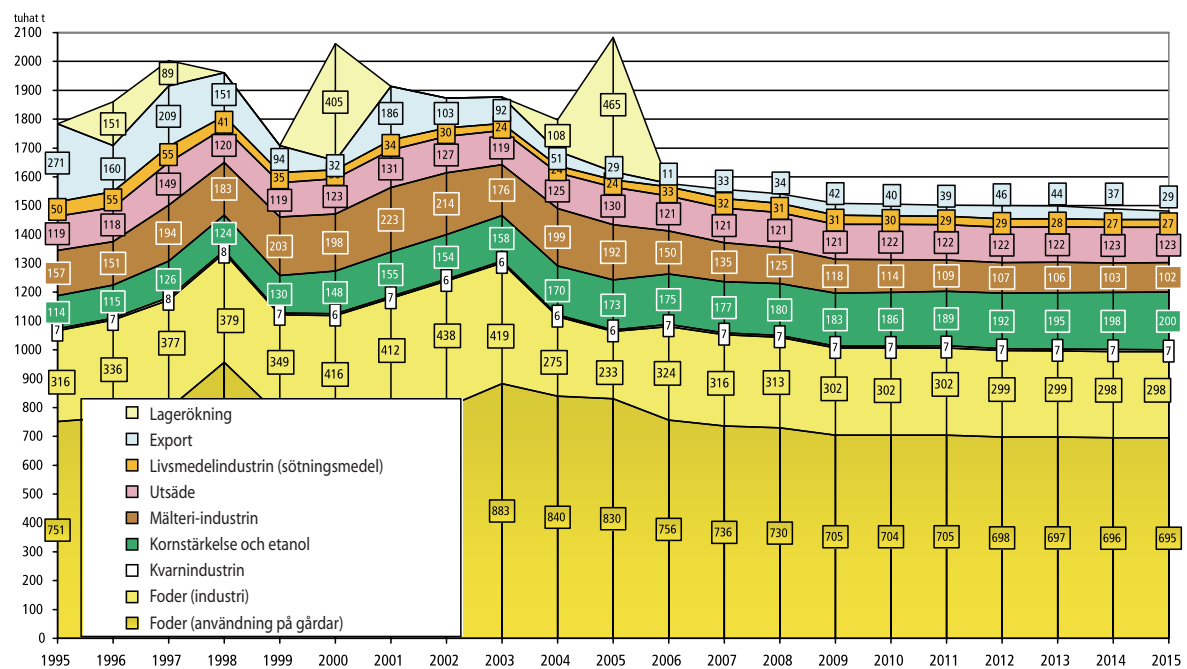
Bilaga 2a. Användning av vete i Finland år 1995–2015 grundscenariot

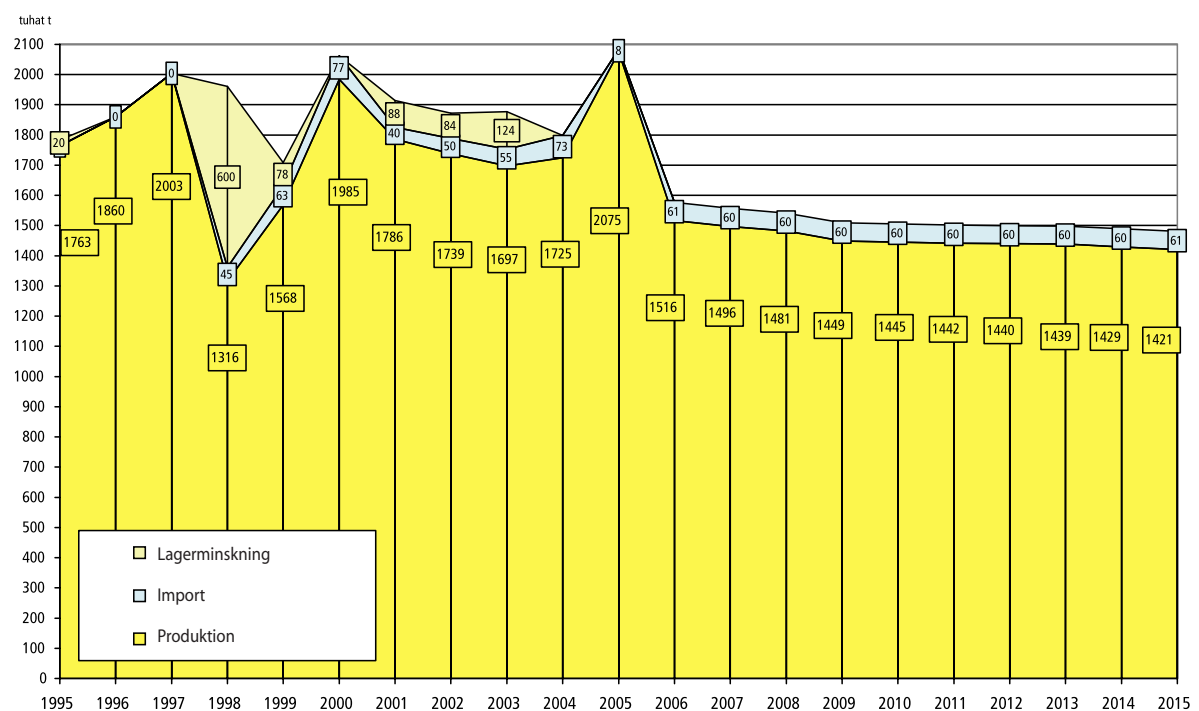
Bilaga 2b. Utbudet av vete i Finland år 1995–2015 grundscenariot

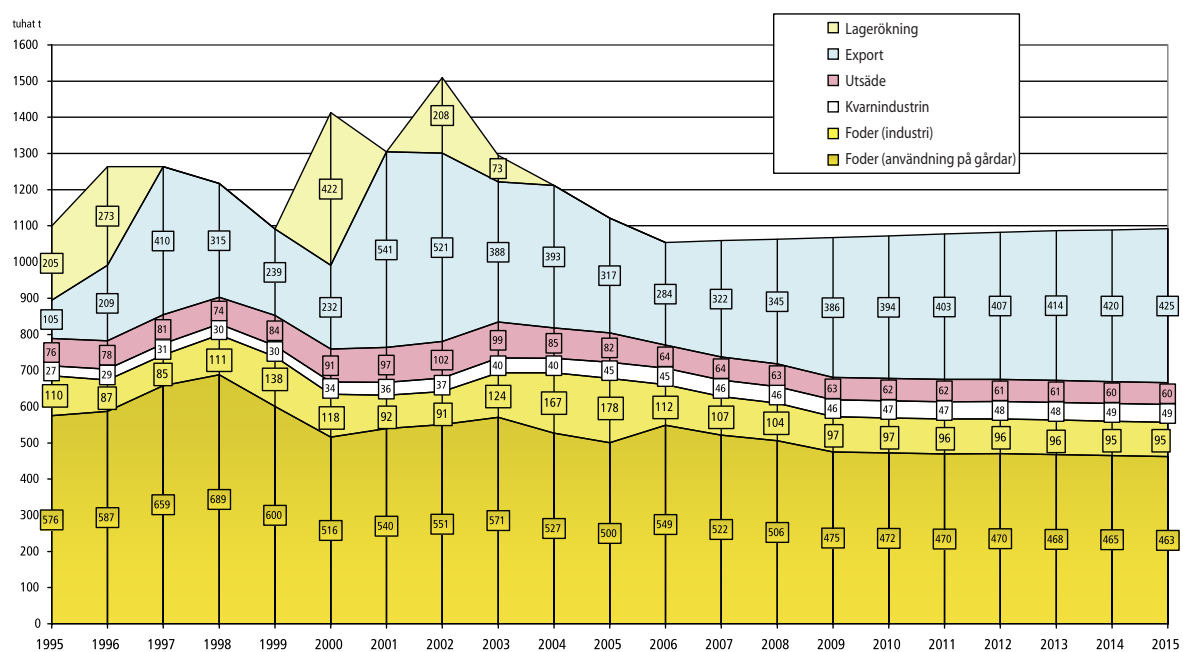
Bilaga 3a. Användning av korn i Finland år 1995–2015 grundscenariot

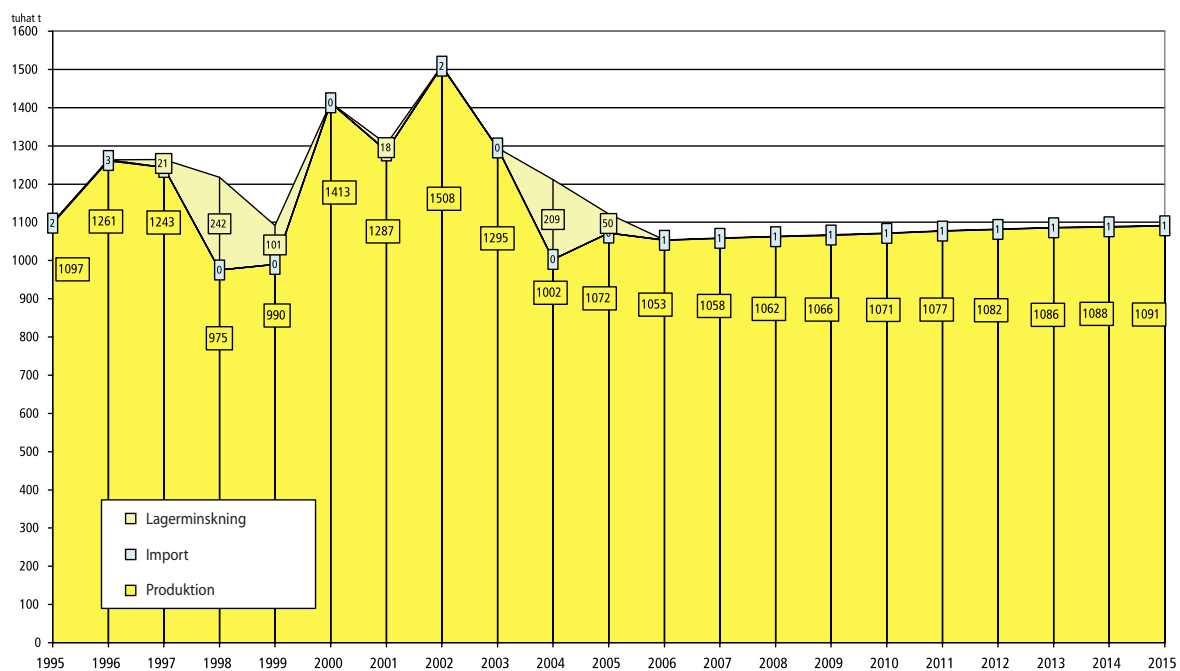
Bilaga 3b. Utbudet av korn i Finland år 1995–2015 grundscenariot

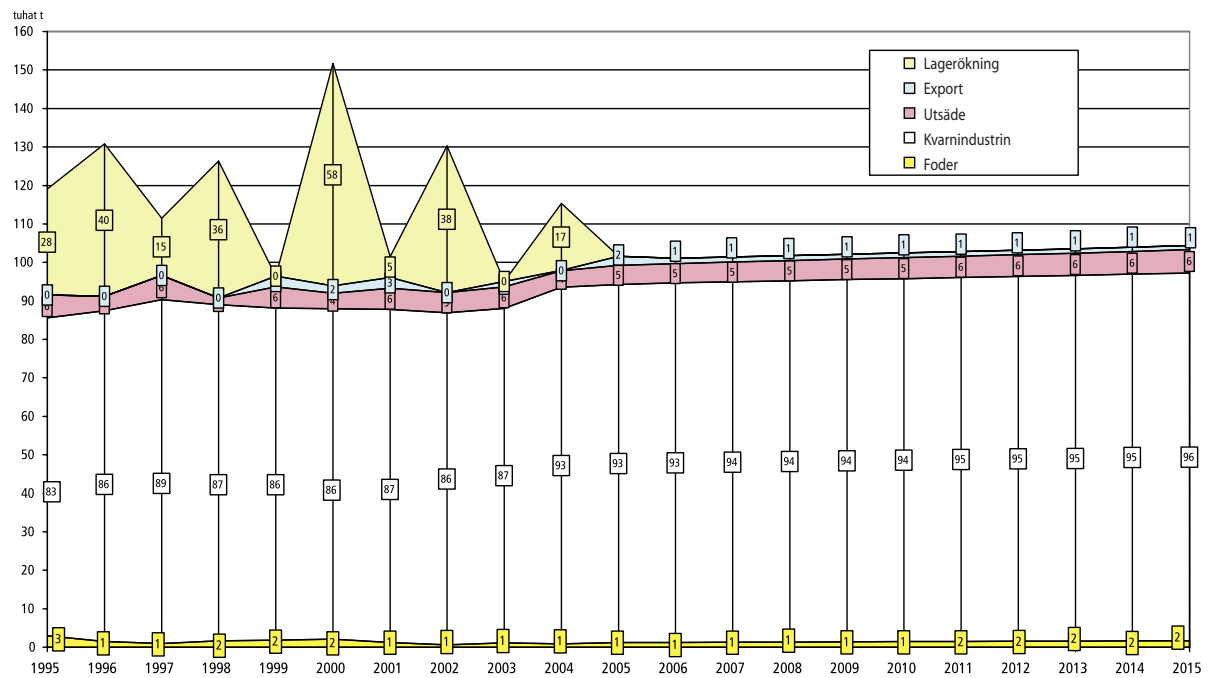
Bilaga 4a. Användning av havre i Finland år 1995–2015 grundscenariot

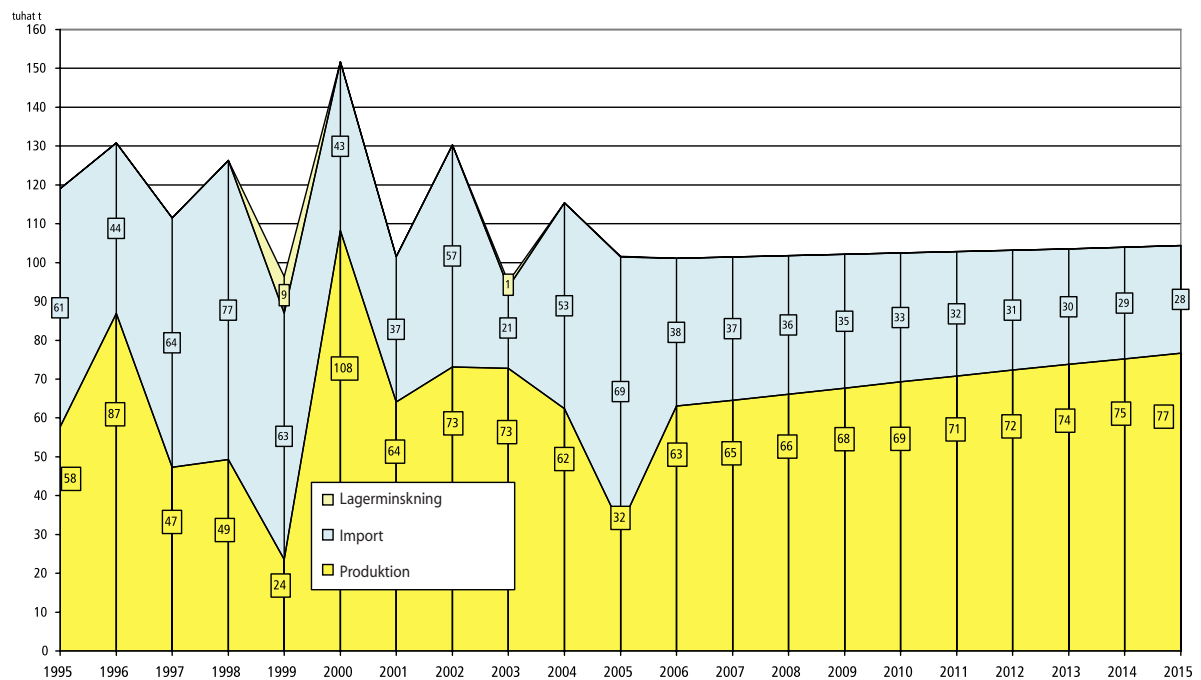
Bilaga 4b. Utbudet av havre i Finland år 1995–2015 grundscenariot

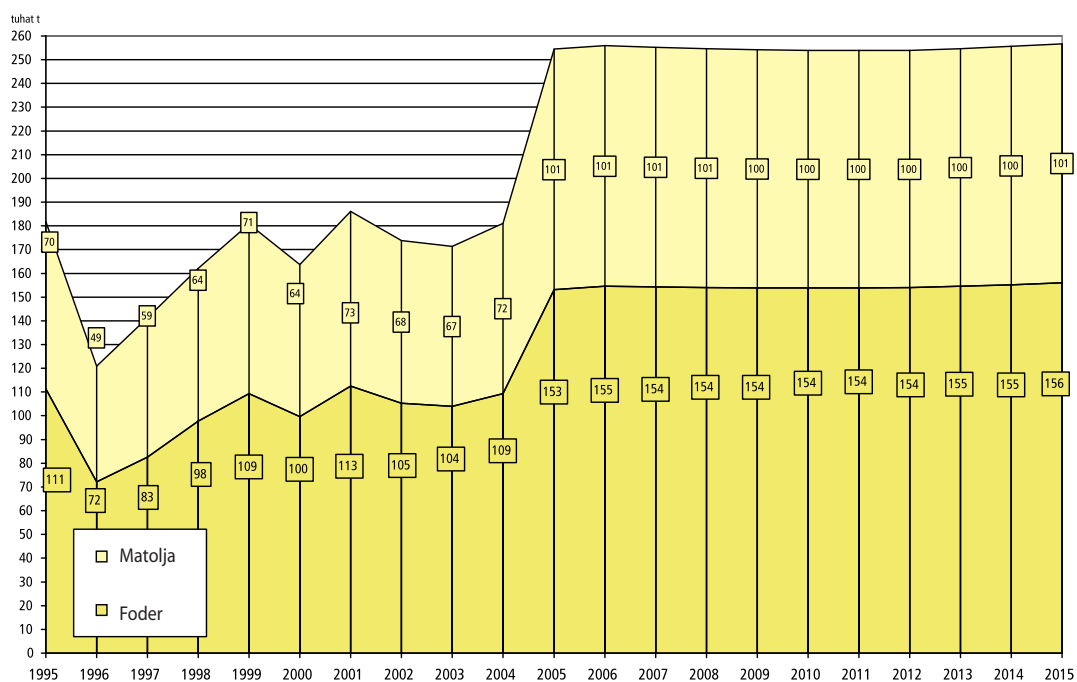
Bilaga 5a. Användning av råg i Finland år 1995–2015 grundscenariot

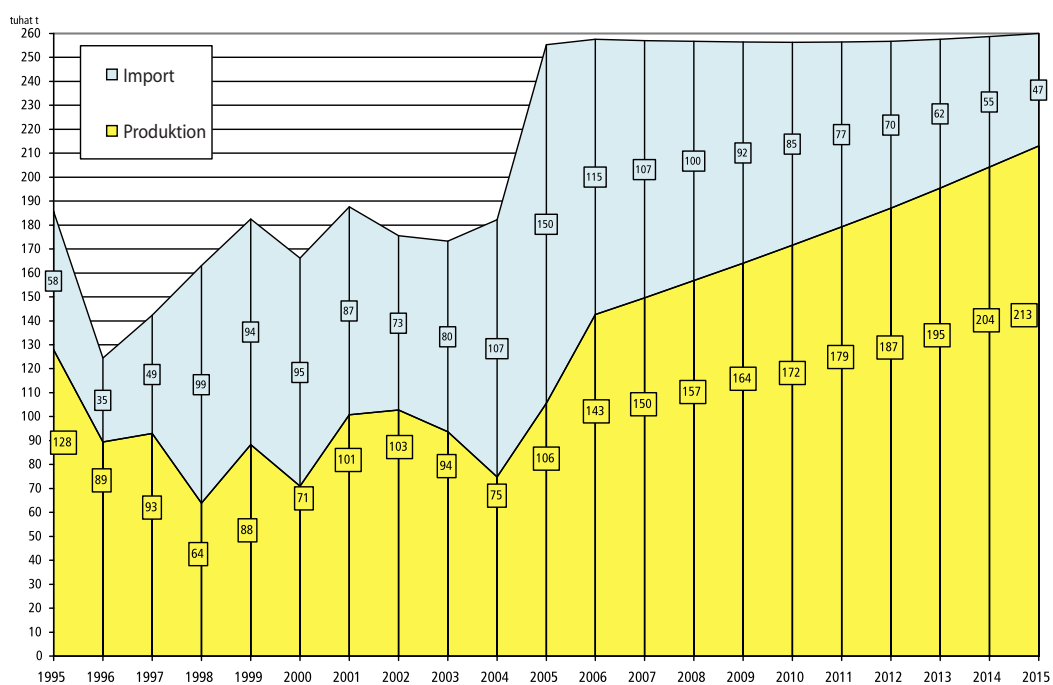
Bilaga 5b. Utbudet av råg i Finland år 1995–2015 grundscenariot

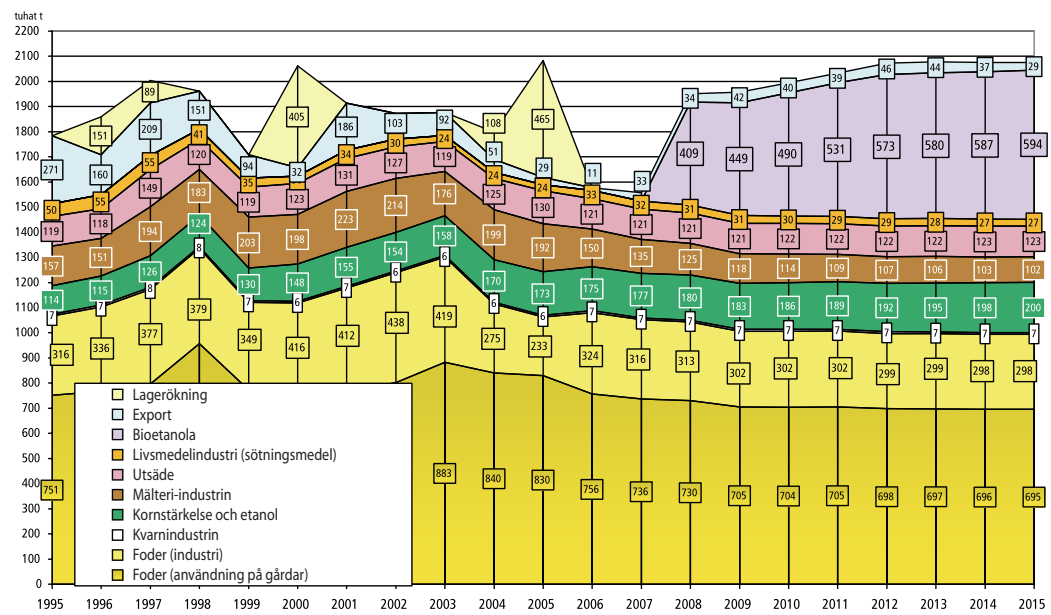
Bilaga 6a. Användning av rybs och raps i Finland år 1995–2015 grundscenariot

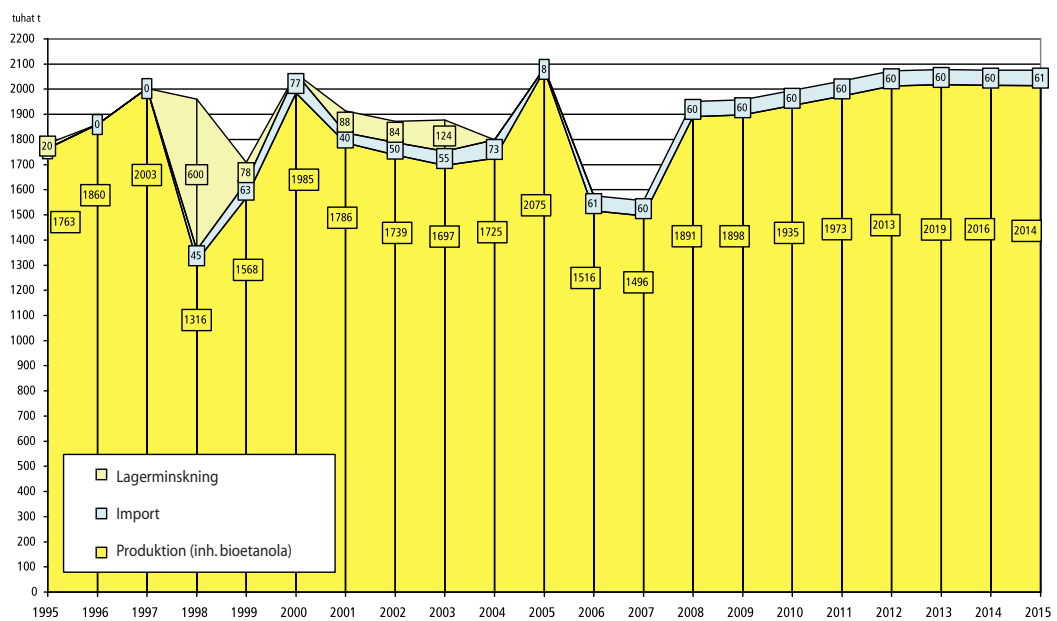
Bilaga 6b. Utbudet av rybs och raps i Finland år 1995–2015 grundscenariot

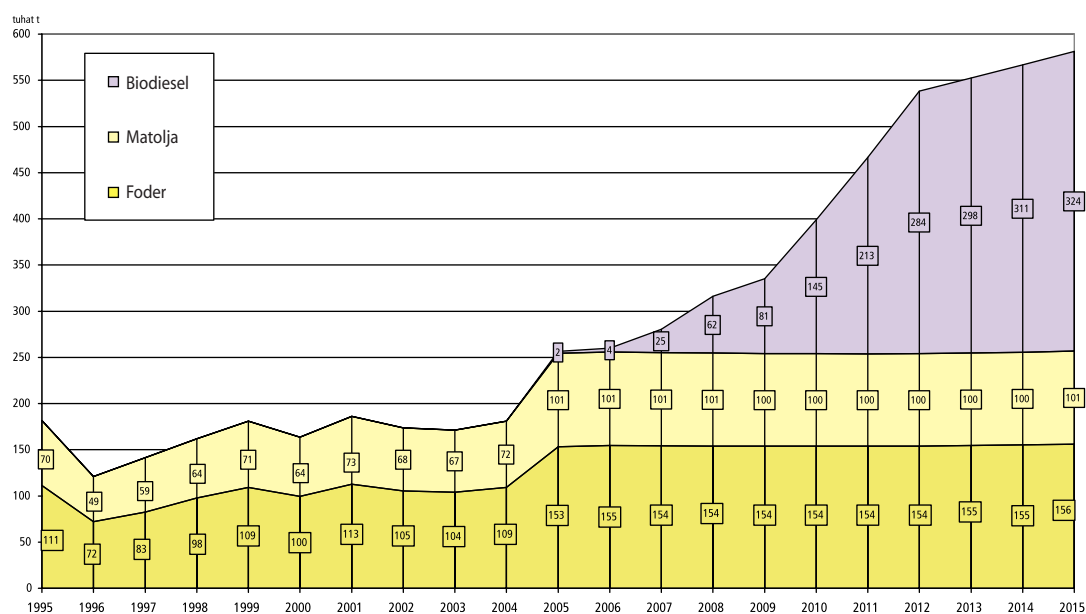
Bilaga 7a. Användning av korn i Finland år 1995–2015 – Bioenergiscenariot

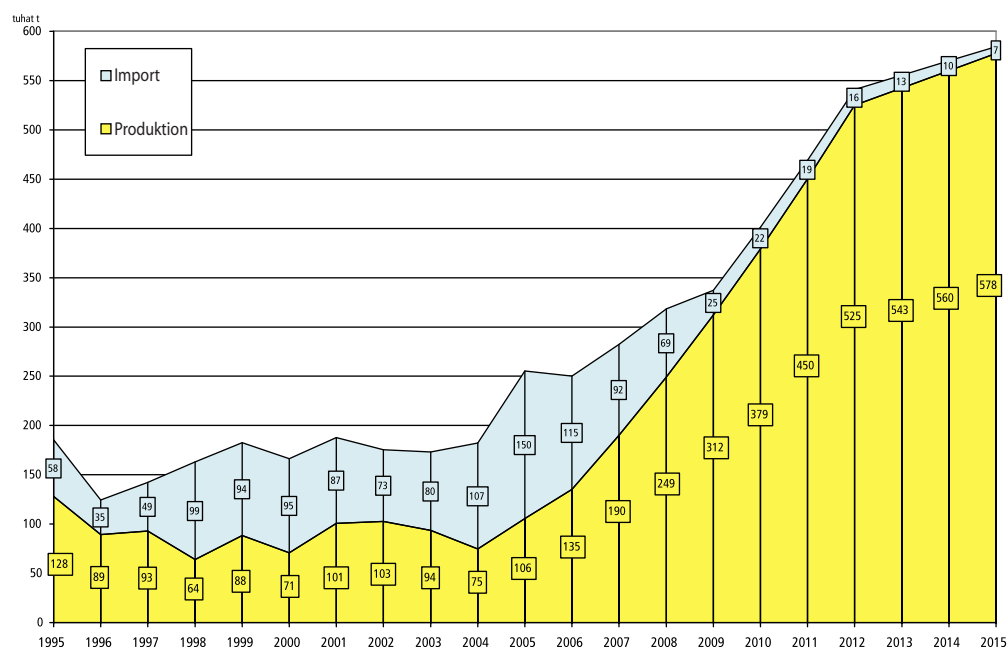
Bilaga 7b. Utbudet av korn i Finland år 1995–2015 – Bioenergiscenariot

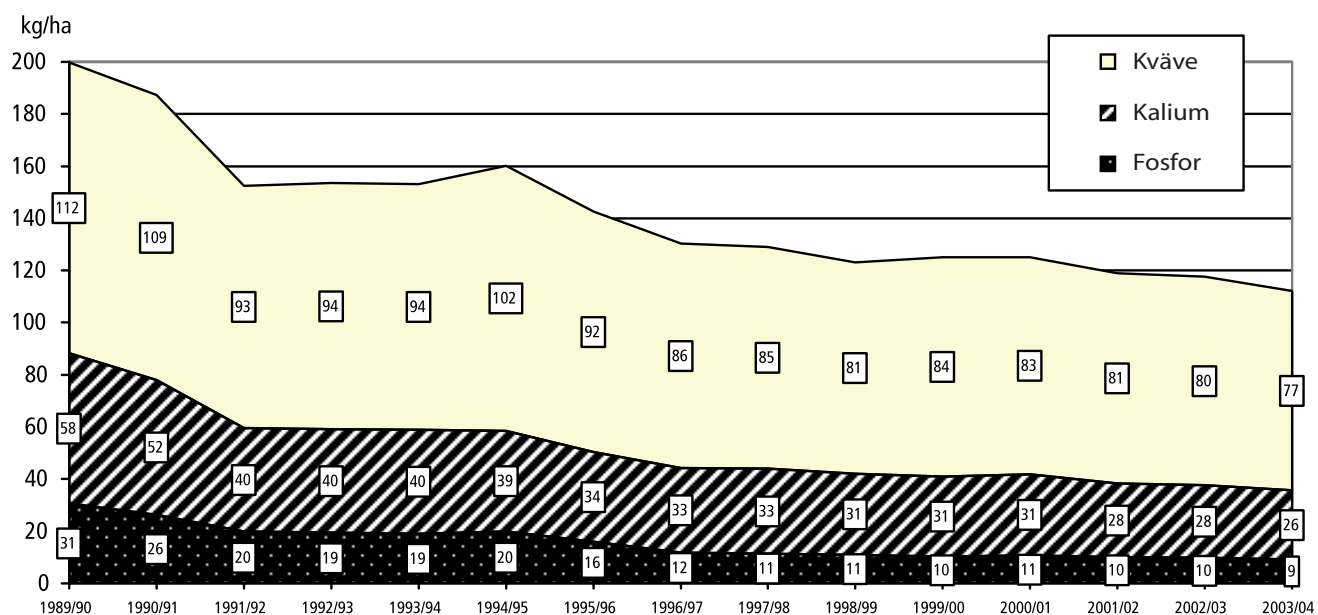
Bilaga 8a. Användning av rybs och raps i Finland år 1995-2015 – Bioenergiscenariot

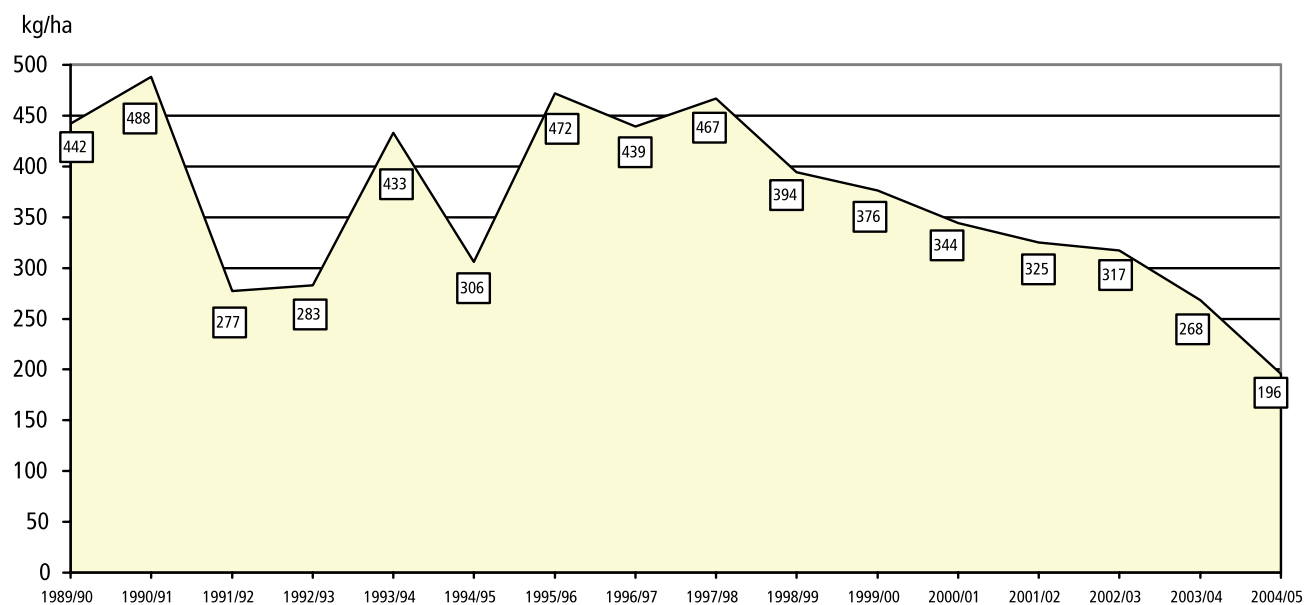
Bilaga 8b. Utbudet av rybs och raps i Finland år 1995-2015 Bioenergiscenariot

Bilaga 9a. Användningen av gödselmedel i Finland 1989–2004

Bilaga 9b. Användningen av jordförbättringskalk i Finland 1989–2005

Bilaga 10. Exempel på stödnivåer för vissa grödor i huvudproduktionsområdena år 2006 euro/ha.

Regionalt	EU-stöd				Nationella stöd ⁴⁾				
	gårdsstöd	miljö- stöd ³⁾	kompensa- tionsbi- drag	EU-stöd sammanlagt	allmänt ha-stöd	nordligt ha-stöd	milj.stödets nationella tilläggsdel	lfa:s nationella tilläggsdel ⁵⁾ växtodlings- gård	husdjurs- dård
Vete									
A	240	117	150	507			105	20	100
B	190	117	200	507			105	20	100
C1	190	117	200	507		60		20	100
C2	160	117	210	487	30	60		25	105
C2p	160	117	210	487	30	60		25	105
Råg									
A	240	117	150	507			129	20	100
B	190	117	200	507			129	20	100
C1	190	117	200	507		112		20	100
C2	160	117	210	487	30	112		25	105
C2p	160	117	210	487	30	112		25	105
Malkorn									
A	240	117	150	507			84	20	100
B	190	117	200	507			84	20	100
C1	190	117	200	507		70		20	100
C2	160	117	210	487	30	70		25	105
C2p	160	117	210	487	30	70		25	105
Oljeväxter									
A	240	117	150	507			129	20	100
B	190	117	200	507			129	20	100
C1	190	117	200	507		100		20	100
C2	160	117	210	487	30	27		25	105
C2p	160	117	210	487	30			25	105
Proteingrödor									
A	240	117	150	507			129	20	100
B	190	117	200	507			129	20	100
C1	190	117	200	507		100		20	100
C2	160	117	210	487	30	27		25	105
C2p	160	117	210	487	30			25	105
Sockerbetor									
A	240	117	150	507			129	20	100
B	190	117	200	507			129	20	100
C1	190	117	200	507		185		20	100
C2	160	117	210	487	35	185		25	105
C2p	160	117	210	487	35	185		25	105
Frilandsgränsaker									
A	240	333	150	723			392	20	100
B	190	333	200	723			392	20	100
C1	190	333	200	723		348		20	100
C2	160	333	210	703	35	348		25	105
C2p	160	333	210	703	35	348		25	105
C3	160	333	210	703	51	348		25	105
C4	160	333	210	703	102	348		25	105

Bär ¹⁾									
A	240	484	150	874			50	20	100
B	190	484	200	874			50	20	100
C1	190	484	200	874				20	100
C2	160	484	210	854	35			25	105
C2p	160	484	210	854	35			25	105
C3	160	484	210	854	51			25	105
C4	160	484	210	854	102			25	105
Vall									
A	240	140	150	530			129	20	100
B	190	140	200	530			129	20	100
C1	190	140	200	530				20	100
C2	160	140	210	510	35			25	105
C2p	160	140	210	510	35			25	105
C3	160	140	210	510	51			25	105
C4	160	140	210	510	102			25	105
Skött obrukad åker ²⁾									
A	240		150	390				20	100
B	190		200	390				20	100
C1	190		200	390				20	100
C2	160		210	370				25	105
C2p	160		210	370				25	105
C3	160		210	370				25	105
C4	160		210	370				25	105
Obligatorisk träda									
A	240		150	390				20	100
B	190		200	390				20	100
C1	190		200	390				20	100
C2	160		210	370	30			25	105
C2p	160		210	370	30			25	105
C3	160		210	370	46			25	105
C4	160		210	370	97			25	105

Stöden avrundade till hela euro.

Stöd som betalas inom olika produktionsområden presenteras i sin helhet i ansökningsguiden.

1) För bär som odlas permanent betalas inte gårdsstöd.

2) För skött men obrukad åker betalas LFA-stöd om det är träda och skött obrukad åker eller om den skötta obrukade åkern utgör högst 50 % av den totala åkerarealen och resten av åkrarna odlas enligt för orten normal god odlingssed.

3) Siffrorna gäller växtodlingsgårdar som valt vintertida växttäck och lätt bearbetning som tilläggsåtgärd.

Talen för vall gäller om husdjurgården valt behandling av diskvattnet från mjölkkrummet som tilläggsåtgärd.

4) nationellt stöd högst. För vissa grödor gäller ett tak för stödets totalbelopp.

5) Den nationella tilläggsdelen av LFA-stödet betalas för en mindre areal än som ansökts om de basarealer som fastställts för Finland överskrids. År 2005 skars den nationella tilläggsdelen av LFA-stödet ner med 6,3 %.

SAMMANFATTNING

Den inhemska och den internationella spannmålsmarknaden lever i en tid av ständig förändring. Utvidgningen av den europeiska unionen och strävandena efter en fri världshandel påverkar också verksamheten inom spannmålsmarknaden i Finland. För att förutse förändringarna i spannmålsmarknadens omvärld och förbereda sig inför dem behövs en allt intimare samverkan mellan hela spannmålskedjan. Spannmålen har en stor betydelse som grund för hela livsmedelskedjan. Den nationella spannmålsstrategin 2006-2015 har utarbetats för att effektivisera verksamheten inom den finländska spannmålskedjan. Målet/visionen för den nationella spannmålsstrategin är att bibehålla de finländska spannmålsprodukternas starka ställning på den inhemska marknaden och förbättra deras konkurrenskraft på exportmarknaderna. Finland har inom spannmålsbranschen inga internationella storföretag eller världskända produktmärken som kunde användas som plattform för att bygga upp framgång inom branschen. För att vi skall nå målen krävs att spannmålskedjan blir effektivare, mer innovativ och mer internationell och att dess olika delar kan samarbeta intensivt på ett sätt som gynnar hela kedjan. De befintliga privata och offentliga resurserna bör kunna utnyttjas bättre. Enligt den nationella spannmålsstrategin har den finländska spannmålskedjan följande framgångsfaktorer:

- Tillfredsställelse av konsumenternas behov på ett hållbart och långsiktigt sätt
- Produktion av mervärde och utveckling av kvalitetskedjan för spannmål genom innovativ produktifiering och effektiv marknadsföring
- En tillräcklig produktion av inhemsk spannmålsråvara av hög kvalitet är en nödvändig grund och förutsättning för den finländska spannmålskedjans framgång
- Yrkesodlarna motiveras till att producera hög kvalitet genom utvecklingen av villkoren och kvalitetsprissättningen vid kontraktsodling
- En enhetlig och effektiv spannmålskedja, där alla delar har en lönsam och marknadsorienterad verksamhet och god inbördes växelverkan; här får inte finnas några svaga länkar.
- Förhandsinsikt i jordbrukspolitikens och omvärldens förändringar
- Utveckling och utnyttjande av spannmålsens mångsidiga användningsmöjligheter; nya användningsformer som användning av spannmål som energikälla ökar efterfrågan och skapar balans på marknaden

För att stärka spannmålskedjans framgångsfaktorer ställs i strategin ett antal mål samt åtgärder och ståndpunkter, som ansetts nödvändiga för att målsättningarna skall förverkligas. För att åstadkomma konkreta resultat i praktiken krävs att den finländska spannmålskedjan är redo att förbinda sig att nå de uppställda målen och verka för att de skall uppnås. För att den nationella spannmålsstrategin skall förverkligas är det också viktigt att man kontinuerligt följer upp och bedömer hur väl de uppställda målen förverkligas.

Hektarskördarna av spannmål och oljeväxter har i Finland sjunkit under de senaste 15 åren medan skördarna har ökat i de övriga EU-länderna. Ett av de mest centrala målen med tanke på hela kedjans konkurrenskraft är att skördenivån höjs med 20 procent fram till år 2015. Sorternas biologiska potential bör kunna utnyttjas effektivare än vad som nu görs med hjälp av effektivare odlings teknik. Forskningen och växtförädlingen samt en effektivisering av odlingsåtgärderna i praktiken har en central roll för denna utveckling.

För att förverkliga den nationella spannmålsstrategin behöver vi en arbetsgrupp där alla centrala aktörer inom den finländska spannmålskedjan är med. Arbetsgruppens uppgift är att regelbundet utvärdera hur strategin förverkligas och bedöma spannmålskedjans verksamhet med hjälp av olika nyckeltal och indikatorer. Spannmålsbranschens arbetsgrupp kan också koordinera genomförandet av sådana åtgärder som kräver en gemensam insats av hela spannmålskedjan.

Jord- och skogsbruksministeriet 2006/10

Viimeisimmät julkaisut:

1/2006	Maaseutuelinkeinoneuvontajärjestöjen valtionapua saavan toiminnan arviointi
ISBN 952-453-249-2
2/2006	Etelä- ja Länsi-Suomen maaseudun kehittämisohjelma ELMA
ISBN 952-453-250-6
2a/2006	Program för utveckling av landsbygden i södra och västra Finland för år 2006
ISBN 952-453-257-3
3/2006	Tavoitteena hyvinvoiva nauta (2003)
ISBN 952-453-242-5
4/2006	Alueelliset metsäohjelmat 2006–2010
Yhteenveto metsäkeskusten metsäohjelmista
ISBN 952-453-272-7
5/2006	Eläinlääkärit 2006
ISBN 952-453-274-3
6/2006	EU Competences in Forestry Policy
ISBN 952-453-277-8
7/2006	Suomen maaseututyypit 2006
ISBN 952-453-283-2
8/2006	Suomen Leader+ -ohjelman väliarviointi 2005
ISBN 952-453-286-7
9/2006	Tekemällä oppii – EU-osarahoitteiset maaseudun kehittämishankkeet nuorten elinolojen vahvistajina
ISBN 952-453-287-5

VILJA-ALAN YHTEISTYÖRYHMÄ (VYR)
WWW.FINGRAIN.FI

ISBN 952-453-288-3
ISSN 1238-2531

www.mmm.fi
PL 30, 00023 VALTIONEUVOSTO